

ਅਗਸਤ ਤੇ ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮੀਂਹ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ - ਮੌਸਮ ਵਿਭਾਗ

ਭਾਰਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਨਸੂਨ ਸੀਜ਼ਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ (ਅਗਸਤ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ) ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਮ੍ਰਿਤੂਜੀ ਮੋਹਪਾਤਰਾ ਨੇ ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਗਸਤ

ਵਿੱਚ ਆਮ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਬਾਰਿਸ਼ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਨਸੂਨ ਸੀਜ਼ਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ (ਜੂਨ ਅਤੇ ਜੁਲਾਈ) ਦੌਰਾਨ ਆਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਹੜ੍ਹ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜੂਨ-ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਮੌਨਸੂਨ ਸੀਜ਼ਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਔਸਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਵ 106 ਫੀਸਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਹਨ, ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਔਸਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 1 ਜੂਨ ਤੋਂ 31 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਆਮ 445.8 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 474.3 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ, ਜੋ 6 ਫੀਸਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਮੋਹਪਾਤਰਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 624 ਅਤਿ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਅਤੇ 76 ਅਤਿਅੰਤ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅੰਕੜੇ ਹਨ।

ਝੋਨੇ ਦੇ ਮਧਰੇਪਣ ਦੇ ਰੋਗ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਸੂਚੇਤ ਰਹਿਣ

ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਮੱਧਰਾ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਝੋਨੇ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 2022 ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਝੋਨੇ ਦੇ ਚਿੱਟੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਟਿੱਡੇ ਰਾਹੀਂ ਫੈਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ 2023 ਅਤੇ 2024 ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਗਈ। ਪਰ ਇਸ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੂਪਨਗਰ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਪਠਾਨਕੋਟ, ਮੋਹਾਲੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੋਗ ਵਾਲੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਸੈਂਪਲਾਂ ਦੀ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀ ਵਿੱਚ ਪਰਖ ਦੌਰਾਨ ਵਾਇਰਸ ਦੇ ਕਣ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਵੀ ਝੋਨੇ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਸਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨੇੜਲੇ ਕਿਸੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ

ਕੀੜੇ (ਚਿੱਟੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਟਿੱਡੇ) ਦੀ ਸੂਚੰਜੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਟਿੱਡੇ ਦੀ ਆਮਦ ਵੇਖਣ ਲਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਖੇਤ ਨੇੜੇ ਬਲਬ ਜਗਾ ਕੇ ਰੱਖੋ।

★ ਜੇਕਰ ਟਿੱਡੇ ਦੀ ਆਮਦ ਨਜ਼ਰ ਆਉਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 94 ਮਿ. ਲੀ. ਪੈਕਸਾਲੋਨ 10 ਐਸ. ਸੀ. ਜਾਂ 60 ਗ੍ਰਾਮ ਉਲਾਲਾ 50 ਡਬਲਯੂ. ਜੀ. ਜਾਂ 80 ਗ੍ਰਾਮ ਓਸੀਨ / ਟੋਕਨ / ਡੋਮਿਨੋਟ 20 ਐਸ. ਸੀ. ਜਾਂ 120 ਗ੍ਰਾਮ ਚੈਸ 50 ਡਬਲਯੂ. ਜੀ. ਜਾਂ 400 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਆਰਕੈਸਟਰਾ 10 ਐਸ. ਸੀ. ਜਾਂ 300 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਇਮੇਜਿਨ 10 ਐਸ. ਸੀ. ਜਾਂ 300 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਇਮੇਜਿਨ 10 ਐਸ. ਸੀ. ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਢਾਂ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਰੋਗ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ : ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਝੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੂਟੇ ਮੱਧਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਨੌਕਦਾਰ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਡੂੰਘੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਉੱਚਾਈ ਆਮ ਬੂਟਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਧੀ ਜਾਂ ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੋਗ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਬੂਟੇ ਮੁਰਝਾ ਕੇ ਸੁੱਕ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ

ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।
ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ :
★ ਵੱਟਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਖਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀਨ-ਮੁਕਤ ਰੱਖੋ। ਬਿਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਡੂੰਘਾ ਦੱਬ ਦਿਉ।
★ ਇਸ ਰੋਗ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ

ਕਿਸਾਨ ਵੀਰੋ, ਮਧਰੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਨੀਰੀ ਜਾਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਮਧਰੇ ਬੂਟੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਤਾਂ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ।
ਮਨਮੋਹਨ ਢਕਾਲ, ਮਨਦੀਪ ਹੁੰਜਨ ਅਤੇ ਕੁਬਲਜੋਤ ਕੌਰ, ਪੌਦਾ ਰੋਗ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ (ਮੋ. 97799-07040)

ਪੀ.ਏ.ਯੂ. ਵੱਲੋਂ ਸਤੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਮੇਲੇ

10 ਸਤੰਬਰ	ਨਾਗਕਲਾਂ ਜਹਾਂਗੀਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)
12 ਸਤੰਬਰ	ਬੱਲੋਵਾਲ ਸੌਂਖੜੀ (ਐਸ.ਬੀ.ਐਸ. ਨਗਰ)
16 ਸਤੰਬਰ	ਰੌਣੀ (ਪਟਿਆਲਾ)
18 ਸਤੰਬਰ	ਫਰੀਦਕੋਟ
24 ਸਤੰਬਰ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ
30 ਸਤੰਬਰ	ਬਠਿੰਡਾ

26-27 ਸਤੰਬਰ, 2025
ਪੀ.ਏ.ਯੂ. ਕੈਂਪਸ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਕਿਸਾਨ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ਹਾਲ

4 IN 1 COMBO

BEW ਸੁਪਰ ਸੀਡਰ

- ਲੋਨ ਉਪਲੱਥਧ
- ਸਬਸਿਡੀ ਉਪਲੱਥਧ
- ਬੁਕਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ
- ਪਾਉਡਰ ਕੋਟਿੰਗ ਪੇਂਟ
- ਪੇਟੇਂਟ ਡਿਜ਼ਾਇਨ

TOLL FREE NUMBER
1800-120-004455

- KS AGROTECH PVT. LTD.
- BHAGWAN ENGINNERING WORKS
- KS POWERTECH PVT. LTD.
- KS FARM CORPORATION PVT. LTD.

Raikot Road, Malerkotla - 148023, Distt. Sangrur Punjab
M. : 92170-70755, 92170-71755
E-mail : sales@ksagrotech.org, Info@ksagrotech.org
www.ksagrotech.org, www.bewindia.com

ਸਦਾਬਹਾਰ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲੀ ਦੇਖਭਾਲ

ਫਲਦਾਰ ਬੂਟੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਟਾਮਿਨ, ਖਣਿਜ, ਐਂਟੀਆਕਸੀਡੈਂਟ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫਾਇਬਰ (ਫੈਲਿਕ ਪਦਾਰਥ) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਕੋਲੈਸਟ੍ਰੋਲ ਦਾ ਪੱਧਰ ਘਟਾ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਾਗਬਾਨੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।

ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬੱਚਣ ਲਈ ਬਾਗ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਗ ਲਈ ਸਹੀ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਤੇ ਮਿੱਟੀ, ਆਵਾਜਾਈ ਲਈ ਪੱਧਰੇ ਰਸਤੇ, ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹੀ ਫਾਸਲਾ, ਸਿੰਚਾਈ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸੌਖਾ ਮੰਡੀਕਰਨ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਨਰਸਰੀ ਦੀ ਖਰੀਦ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਬੂਟਿਆਂ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਫਲ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਬੂਟੇ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਸਮਾਂ : ਸਦਾਬਹਾਰ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ, ਅੰਬ, ਅਮਰੂਦ, ਜਾਮਣ, ਚੀਕੂ ਆਦਿ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਲਈ ਜਲਵਾਯੂ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਬਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨੀਮ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਅੰਬ ਅਤੇ

ਲੀਚੀ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲਤ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਮਰੂਦ, ਕਿੰਨੂ, ਅੰਬ ਅਤੇ ਕੇਲੇ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੇਜ਼ ਖੁਸ਼ਕ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਕਿੰਨੂ, ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਬੂਟਿਆਂ ਅਤੇ ਬੇਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੂਦ, ਅੰਬ, ਬੇਰ ਅਤੇ ਆਂਵਲਾ, ਕੰਢੀ ਅਤੇ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣੇ ਉਪਯੁਕਤ ਹਨ।

ਬਾਗ ਲਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਿਹਤਮੰਦ ਬੂਟੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਰਸਰੀ, ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਲੁਧਿਆਣਾ, ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਅਬੋਹਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ, ਗੰਗੀਆਂ, ਜੱਲੋਵਾਲ, ਲਾਡੋਵਾਲ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਨਰਸਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬੂਟੇ ਖਰੀਦਣ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਤੋਂ 10-20% ਬੂਟੇ ਵੱਧ ਖਰੀਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਨਰਸਰੀ ਤੋਂ ਖਰੀਦਣ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਬੂਟੇ ਦੀ ਗਾਚੀ ਟੁੱਟੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਟੁੱਟੀ ਗਾਚੀ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਲਗਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਕਸਰ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਦਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟਰਾਲੀ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਫੂਸ, ਪਰਾਲੀ ਜਾਂ ਰੇਤ ਦੀ ਤਹਿ ਬਣਾਓ, ਤਾਂ ਕਿ ਆਵਾਜਾਈ ਵੇਲੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਗਾਚੀ ਨਾ ਟੁੱਟੇ। ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਟਰਾਲੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਲੱਦੋ। ਜੇਕਰ ਬੂਟੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦੇ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ

ਰਚਨਾ ਅਰੋੜਾ, ਫਲ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ

ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸੁੱਕ ਜਾਣ।
ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਅਤੇ ਦੇਖ-ਭਾਲ : ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਗ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਗਾਕਾਰ ਢੰਗ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਬੂਟੇ ਤੋਂ ਬੂਟੇ ਅਤੇ ਕਤਾਰ ਤੋਂ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਜਿੰਨਾ ਫਾਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਾਗ ਦੀ ਵਹਾਈ 'ਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦੋਵਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅੰਬ / ਚੀਕੂ 9x9 ਮੀਟਰ 'ਤੇ, ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ / ਅਮਰੂਦ 6x6 ਮੀਟਰ 'ਤੇ, ਲੁਕਾਠ 6.5x6.5 ਮੀਟਰ 'ਤੇ, ਬੇਰ / ਲੀਚੀ / ਆਂਵਲਾ 7.5x7.5 ਮੀਟਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਪਪੀਤਾ / ਫਾਲਸਾ 1.5x1.5 ਮੀਟਰ 'ਤੇ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੰਘਣੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿੰਨੂ 6x3 ਮੀਟਰ ਅਤੇ ਅਮਰੂਦ 6x5 ਮੀਟਰ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਕੇ ਲੇਜ਼ਰ ਕਰਾਹੇ ਨਾਲ ਪੱਧਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਘੇਰੇ ਵਾਲੇ ਗੋਲ ਟੋਏ ਪੁੱਟ ਲਉ। ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਸਮੇਂ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਰੂੜੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਮਾਤਰਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਇੰਚ ਉੱਚੀ ਭਰ ਦਿਉ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠ

ਜਾਵੇ। ਹਰ ਟੋਏ ਵਿੱਚ 15 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਕਲੋਰੋਪਾਈਰੀਫਾਸ 20 ਈ. ਸੀ. 2 ਕਿਲੋ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲਾ ਕੇ ਸਿਉਕ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਓ। ਪਲਾਂਟਿੰਗ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਟੋਏ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਾ ਕੇ ਬੂਟੇ ਲਗਾਓ। ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਉਂਦ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 8-9 ਇੰਚ ਉੱਚਾ ਰਹੇ। ਬੂਟੇ

ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟੋਏ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਬੂਟੇ ਦੁਆਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੱਪੋ ਅਤੇ ਹਲਕਾ ਪਾਣੀ ਦਿਓ। ਨਵੇਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਕੜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਟੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਵਕਫੇ 'ਤੇ ਪਤਲਾ ਪਾਣੀ ਦਿਓ। ਮੀਂਹਾਂ ਦਾ ਵਧੂ ਪਾਣੀ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਗ ਦਾ ਨਿਕਾਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਹੁਤ ਸੁਚੱਜਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ

ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਹਵਾ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਸਫੈਦਾ, ਅਰਜਨ, ਜਾਮਣ, ਅੰਬ, ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਆਦਿ ਰੁੱਖ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਬੋਗਨਵਿਲੀਆ, ਜੱਟੀ-ਖੱਟੀ, ਗਲਗਲ, ਕਰੋਂਦਾ ਆਦਿ ਦੀ ਝਾੜ ਵੀ ਲਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਵਾਧਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਿਮਾਰ ਅਤੇ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕੱਟ-ਛੱਟ ਕਰੋ। ਨਵੇਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀ ਫੱਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਕੱਟਦੇ ਰਹੋ। ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਖਾਦਾਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਾਓ ਅਤੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖੋ। ਨਵੇਂ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਫਲੀਦਾਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ

ਮੂੰਗੀ, ਮਾਂਗ, ਮਸਰ ਆਦਿ ਅੰਤਰ-ਫ਼ਸਲ ਵਜੋਂ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਫ਼ਸਲ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਾਗ ਵਪਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫਲ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਧਣ 'ਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਛੱਤਰੀ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਫ਼ਸਲਾਂ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਨਸੂਨ ਦੌਰਾਨ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਰੀਚਾਰਜਿੰਗ ਤਕਨੀਕਾਂ

★ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਅਣਵਰਤੇ ਖੂਹ ਜਾਨ ਮਾਲ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹਨ। ਰੀਚਾਰਜਿੰਗ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੂਹ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਭੂਮੀਗਤ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰੀਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭੂਮੀਗਤ ਰੀਚਾਰਜ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਲਟਰ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੁੱਢਲੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਤਕਨੀਕ ਨਾ ਸਿਰਫ ਭੂਮੀਗਤ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਣਗੌਲੇ ਖੂਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

★ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ

ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਇੱਕ ਢੁੱਕਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਮੀਂਹ ਨੂੰ ਗਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਭੇਜ ਕੇ ਅਤੇ ਪਾਈਪਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਸਟੋਰੇਜ ਟੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਛੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਤਹਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲੱਬਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਸੀਵਰੇਜ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਬੇਲੋੜੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫਿਲਟਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ

ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

★ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਨਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਖੁਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਵਰੇਜ ਸਿਸਟਮ ਜਾਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

★ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਸਟੋਰੇਜ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿਯਮਤ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਛੱਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖੂਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਸਧਾਰਨ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਸਾਡੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਟਿਕਾਊ ਰਣਨੀਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਮੀਨ ਰਹੇਜਾ ਅਤੇ ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ (ਮੋ. 81469-33666)

ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ,
ਵੀ. ਕੇ. ਰਾਮਪਾਲ ਅਤੇ
ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ

ਬਾਸਮਤੀ ਆਪਣੇ ਲੰਮੇ ਦਾਣੇ, ਸੁਖਮ ਸੁਗੰਧ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਕਰਕੇ 'ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਰਯਾਤ ਗਲਤ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਸਾਉਦੀ ਅਰਬ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰਸਾਇਣਿਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ, ਉਤਪਾਦ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਰਹਿੰਦ-ਖੁੰਹਦ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਿਰਯਾਤ ਸਮੇਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਰਯਾਤ 'ਤੇ ਰੋਕ ਵੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਜੈਵਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੀਆ ਮੁੱਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖਰੀਦਦਾਰ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਲਈ ਵਧੂ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਬਾਸਮਤੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਰੀ ਖਾਦ ਵਰਤ ਕੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਜੈਵਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਹੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਪੱਧਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਨਰਸਰੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਜੈਵਿਕ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਰਸਰੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਬੀਜ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਆਮ ਤਰੀਕੇ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦ ਜਾਂ ਸਪਰੇਅ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਗਲਣ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ ਹਾਰਜੀਐਨਮ' ਨੂੰ 15 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋ ਬੀਜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਸੋਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰੀ ਖਾਦ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਦਲ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਕਟਾਈ ਮਗਰੋਂ, ਚੈਚਾ, ਸਣ ਜਾਂ ਰਵਾਂਹ ਵਰਗੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਖਾਦਾਂ ਦੇ ਲਗਭਗ 20 ਕਿਲੋ ਬੀਜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਛੱਟਾ ਦੇ ਦਿਉ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਹਰੀ ਫ਼ਸਲ ਤਕਰੀਬਨ 50 ਦਿਨ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਜੋ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਪੌਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ ਵੱਧ ਸਕੇ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਪਨੀਰੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰੀ ਖਾਦ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਦਲ ਹੈ

ਜੈਵਿਕ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ

ਖੇਤੀ ਲਈ ਸਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤੇ

ਪਨੀਰੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਨੀਰੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਰਾਈਕੋਡਰਮਾ ਹਾਰਜੀਐਨਮ ਦੇ 15 ਗ੍ਰਾਮ

ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਛੇ ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਭਿਉਂ ਕੇ ਰੱਖੋ। ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਮਿਲਦਾ

ਹੈ। ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾਣੂ ਖਾਦ ਨਾਲ ਠੀਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ, ਐਂਜ਼ੋਸਪੀਰੀਲੀਅਮ ਦੇ ਇੱਕ ਪੈਕਟ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲੋ ਅਤੇ ਉਸ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਪਨੀਰੀ ਦੀਆਂ

ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 45 ਮਿੰਟ ਲਈ ਭਿਉਂ ਕੇ ਰੱਖੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਫਿਕਸ ਕਰਨਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਦਿਉ।

ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ
ਜੈਵਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪਨੀਰੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੇ 20 ਤੋਂ 25 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ 13 'ਤੇ

COPL®

ਤੁਹਾਡੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

...ਕੋਪਲ ਦੇ ਨਾਲ

Hallic, Alecsa, Azocsy, Folicop, Coptara, BAAHU, GOLD CROP+, Acute-80, Mical, Cruze-sc, Changer, Azocsy Top

Ph. : 9592064102   www.coplgroup.org

E-mail : info@coplgroup.org

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਪਤਾਹਿਕ

KHETI DUNIYAN

An Exclusive Agricultural Weekly

ਰਜਿਸਟਰਡ ਆਫਿਸ :

9-ਏ, ਅਜੀਤ ਨਗਰ,
ਪਟਿਆਲਾ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਆਫਿਸ :

ਕੇ.ਡੀ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਰੋਡ,
ਨੇੜੇ ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਕੀਟ,
ਪਟਿਆਲਾ-147001
ਮੋ.90410-14575

ਈ-ਮੇਲ : khetiduniyan1983@gmail.com

www.khetiduniyan.in

ਸਾਲ 43 ਅੰਕ 31
ਮਿਤੀ 02-08-2025

ਐਡੀਟਰ

ਜਗਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦਫਤਰ

ਪਟਿਆਲਾ
ਫੋਨ : 0175-2214575

ਮੁੰਬਈ
ਦਿੱਲੀ
ਲੁਧਿਆਣਾ
ਬਠਿੰਡਾ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ

ਡਾ. ਡੀ.ਡੀ. ਨਾਰੰਗ
ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨ
ਡਾ. ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ
ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਝੱਤਰਾ
ਡਾ. ਵਰਿੰਦਰ ਲਾਠਰ

ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ

ਏਕਤਾ ਕੰਪਿਊਟਰਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ

ਨੋਟ

- ★ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦਾਰਾ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ★ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਭਾਵੇਂ ਮਾਹਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਵਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਰਾਏ ਜ਼ਰੂਰ ਲਓ।
- ★ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

Editor : JAGPREET SINGH,

Printer, Publisher and Owner of Weekly

'KHETI DUNIYAN' Printed at Varginia Printers,

Shere-e-Punjab Market, Gaushala Road, Patiala-147001 (Pb.)

and published from Kheti Duniyan, House No. 9-A, Ajit Nagar,

Patiala-147001 (Pb.). E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

Phone No. 0175-2214575, RNI No. PUNPUN00806

ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜੋ ਕਿ 50.36 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ 41.71 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ 'ਚ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਰਫ ਪਾਣੀ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਉਰਜਾ, ਲੇਬਰ ਅਤੇ ਖਾਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਵਧਾਉਣ 'ਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ, ਜ਼ਮੀਨੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਝਾੜ 'ਚ 20-90 ਫੀਸਦੀ ਵਾਧਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭੌਂ-ਖੁਰ ਰੁਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਖਰਚ ਘੱਟਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕਿਰਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਪਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਉਰਜਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਸਿਤ ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਤਕਨੀਕਾਂ 'ਚ ਤੁਪਕਾ ਅਤੇ ਫੁਆਰਾ ਸਿੰਚਾਈ ਤਕਨੀਕਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਤੁਪਕਾ ਅਤੇ ਫੁਆਰਾ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਰਾਂ, ਦਬਾਅ ਦੀ ਲੋੜ, ਗਿੱਲਾ ਖੇਤਰਫਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਚਾਈ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪਾਈਪਾਂ ਦੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਰਾਹੀਂ ਬੁਟਿਆਂ ਦੇ ਜੜ੍ਹ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਫੁਆਰਾ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੌਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮੀਂਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਛੱਡਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਉੱਪਰ ਡਿੱਗ ਕੇ ਸਤਹਿ ਨੂੰ ਗਿੱਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਚਾਈ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਂਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਾਲੇ ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਸਿੰਚਾਈ ਕੁਸ਼ਲਤਾ 90 ਫੀਸਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗ ਦੇ ਸਿੰਚਾਈ ਸਿਸਟਮ (35-40 ਫੀਸਦੀ) ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੈ। ਪਰ ਫੁਆਰਾ ਸਿੰਚਾਈ ਤਕਨੀਕ

ਡਾ. ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਨਿਲੇਸ਼ ਬਿਵਾਲਕਰ, ਡਾ. ਰਾਕੇਸ਼ ਸ਼ਾਰਦਾ, ਡੂਮੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਰਫ ਪਾਣੀ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਉਰਜਾ, ਲੇਬਰ ਅਤੇ ਖਾਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਵਧਾਉਣ 'ਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ, ਜ਼ਮੀਨੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਦੀ ਕਾਰਜ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (70 ਫੀਸਦੀ), ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਖੇਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਸਿੰਚਾਈ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ।
2. ਪਾਣੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਦਰ 'ਚ ਕਮੀ।
3. ਬੂਟੇ ਦੁਆਲੇ ਪਾਣੀ

14. ਉੱਚੀ-ਨੀਵੀਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
15. ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਿਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਵਧੀ ਹੋਈ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ

ਚੋਖਾ ਵਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਤਪਾਦਨ ਮੌਸਮੀ ਕਾਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਬੌਸਮੀ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਜੇਕਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਸਮਾਨ ਹੇਠ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਝਾੜ 250 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ ਨੈੱਟ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਝਾੜ 300 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ ਵੱਡੇ ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਝਾੜ 1000 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨੂੰ ਛੇੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤਾਪਮਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਸਿਰਫ

ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਲਵਾਈ।

4. ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੀ ਅਤੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਪਰ ਲਵਾਈ।
5. ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਅਸਰਦਾਰ ਵਰਤੋਂ।
6. ਜੜ੍ਹ ਖੇਤਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਵਧੀਆ ਕੰਟਰੋਲ।
7. ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਾਲਾਤ ਤੱਕ ਵਧੀਆ ਹੋਇਆ ਉਤਪਾਦਨ।
8. ਖੇਤ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਗੁਣਵੱਤਾ।
9. ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਉੱਪਰ ਵਧੀਆ ਕੰਟਰੋਲ।
10. ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਰੋਕਥਾਮ।
11. ਘੱਟ ਬਿਜਲੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਉਰਜਾ ਦੀ ਬੱਚਤ।
12. ਘੱਟ ਕਿਰਤ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ।
13. ਭਾਰ 'ਚ ਹਲਕਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਆਬਾਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਖੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਵਧ ਰਹੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਮੌਸਮੀ ਹਾਲਾਤ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਸਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ਕਾਸ਼ਤ 'ਚ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਉੱਪਰ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤੀ ਇਕ ਵਧੀਆ ਬਦਲ ਹੈ। ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ ਅਤੇ ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ 'ਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤੀ ਨਾਲ (ਵਾਲਕਿੰਗ ਟਨਲ, 3 ਮੀਟਰ ਉਚਾਈ ਤੱਕ) ਝਾੜ 'ਚ

ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਸਮਾਨ ਹੇਠ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਲਾਗਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ ਸ਼ਿਮਲਾ ਮਿਰਚ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮਿਰਚ ਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਕੀਮਤ ਵਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸੂਖਮ ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤੀ ਉੱਪਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦਾਨ (ਸਬਸਿਡੀ) ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤੀ 'ਚ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਫਲਾਂ, ਫੁੱਲਾਂ, ਜੜ੍ਹੀ ਬੂਟੀਆਂ, ਪਨੀਰੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਾਉਣੀ ਦੌਰਾਨ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਪ ਉੱਗੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ/ਚੂਬੇ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :-

(ੳ) ਕਾਰਨ :

1. ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਪਿਛਲੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਵਾਢੀ ਸਮੇਂ ਬੀਜ/ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਕਿਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਭਰਵੀਂ ਰੋਣੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਨਦੀਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਬੀਜ ਉੱਗ ਪੈਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਾਈ ਕਰਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

2. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੂਬਾ/ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਦਾ ਬੀਜ ਵੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕਿਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਜਾਂ ਚੂਬੇ ਦਾ ਬੀਜ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਝੋਨੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕ ਕੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਵਾਢੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਗਲੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਾਉਣੀ ਰੁੱਤ ਦੌਰਾਨ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

3. ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਜਾਂ ਚੂਬੇ ਦਾ ਬੀਜ ਸਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ, ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗੋਬਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਖਾਦ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿੱਠਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

4. ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਜਾਂ ਚੂਬੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਹਰ

ਝੋਨੇ ਵਿੱਚ ਚੂਬੇ (ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ) ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ - ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਬਚਾਅ

ਤਰਵਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਗੌਰਵ ਖੋਸਲਾ, ਦਫਤਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਬੀਜ), ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ ਮੋ. 98724-28072

ਸਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

5. ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਬੂਟੇ ਪਨੀਰੀ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਬੀਜਣ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

6. ਇਹ ਚੂਬੇ/ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਲਾ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

7. ਇਹ ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਜਾਂ ਚੂਬੇ ਦਾ ਬੀਜ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਕਈ ਸਾਲ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਉੱਗਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

8. ਇਹ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਦੀਨਾਂ ਵਾਂਗ

ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਰ ਵਾਰ ਹੀ ਨਿਯੰਤਰਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ

ਨਦੀਨਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ/ਚੂਬੇ ਲਈ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਵੀ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਅਸਰਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ

ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ਅ) ਬਚਾਅ : ਇਸ ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਜਾਂ ਚੂਬੇ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਮਾਤਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਸਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗਲੀ ਝੋਨੇ ਦਾ ਬੀਜ, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਬੀਜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੀਜ ਉਤਪਾਦਨ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ 'ਖੇਤ ਅਤੇ ਬੀਜ' ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਬੀਜ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਬੀਜ ਦੀ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ, ਗਰੇਡਿੰਗ ਅਤੇ ਪੈਕਿੰਗ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਵੀਰੋ ! ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਬੀਜ ਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਖਰੀਦੋ।

ਮੱਕੀ ਦੇ ਪਤਰਾਲ ਅਤੇ ਟਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਝੁਲਸ ਰੋਗ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ : ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਟਾਂਡਿਆਂ ਅਤੇ

ਛੱਲੀਆਂ ਦੁਆਲੇ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਪਰ ਫਿੱਕੇ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸਲੇਟੀ ਰੰਗ ਦੇ ਖੱਬੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੋਡੀਆਂ ਵਰਗੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜਵਾਨ ਪੌਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਗੂੜ੍ਹੇ ਪੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਉੱਲੀ ਦੇ ਕਣ (ਸਕਲੋਰੋਸ਼ੀਆ) ਵੀ ਛੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ

ਹਨ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੱਕ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਪੱਤੇ ਤੱਕ ਬਿਮਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਵਾਧਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਪੱਤੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ : ਬਿਮਾਰੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ 'ਤੇ 100 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਐਮੀਸਟਾਰ ਟੋਪ 325 ਐਸ. ਸੀ. (ਅਜੋਕਸੀਸਟਰੋਬਿਨ + ਡਾਈਫਿਨੋਕੋਨਾਜੋਲ) ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਦੂਜਾ ਛਿੜਕਾਅ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ 'ਤੇ ਕਰੋ।

ਸੁਨੀਲ ਕਸ਼ਯਪ, ਹਰਕੰਵਲਜੋਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ, ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ (ਮੋ. 85919-06251)

No. 1
RURAL WEEKLY

Now Think Before Advertising
KHETI DUNIYAN RETAINS LEADERSHIP IN READERSHIP

KHETI DUNIYAN
VOICE OF THE FARMERS

📍 KD COMPLEX, GAUSHALA ROAD, NEAR SHER-E-PUNJAB MARKET, PATIALA-147001 (PB.) INDIA
📞 Mob. 90410-14575
✉ khetiduniyan1983@gmail.com

ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ

ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖਰਾਬ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਸੋਰ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਏਨਾ ਧੂੰਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਹੈ। ਕਾਰਾਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵੱਧ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵੀ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਿਉਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪਹਾੜ ਹਨ। ਲੋਕ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਉੱਥੇ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈ ਸਕਣ, ਮੌਸਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਣ, ਪਰ

ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਰਫਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਹਰਿਆਲੀ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਅੱਗਾਂ ਬਾਲ ਕੇ ਬੇਹਿਸਾਬ ਧੂੰਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਸਮਝ ਆਵੇਗੀ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਵਰਗ ਸਮਝ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਕਾਸ਼ ! ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਲਾਲਚਾਂ ਲਈ, ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ। ਮਾੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਨਮੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ
ਮੋਬਾਇਲ 98159-45018

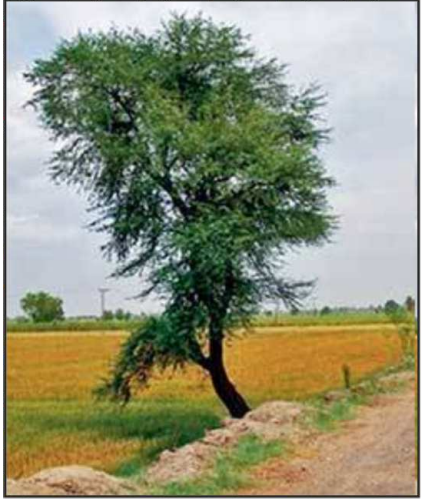
ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਰੁੱਖ, ਪੁਰਾਤਨ ਰੀਤ ਅਤੇ ਸਾਵਣ

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸ ਨਿਰਣੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ 33 ਫੀਸਦੀ ਰੁੱਖ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਰੰਗਲਾ ਪੰਜਾਬ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਦੂਸ਼ਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਦੋ ਹਨ ਪਹਿਲਾ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਘਾਟ, ਦੂਜਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ

ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਲਾਲੀ (ਸਟੇਟ ਐਵਾਰਡੀ), ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਗੀਤਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪੁਰਾ (ਬਰਨਾਲਾ)। ਮੋ. 98720-29407

ਨੂੰ ਖਾਣ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਰੀਤ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ-ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਦੋਗਾਣੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ :
ਵਣ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਕੋਚਰੀ ਤੇ ਵਣ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਬਿੰਡਾ
ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਢੀ ਖੋਲ੍ਹ ਪਾਪੀਆ ਗਾਲ੍ਹਾ ਕਾਹਨੂੰ ਦਿੰਦਾ।
ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਇਕ ਹਰਚਰਨ ਗਰੇਵਾਲ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਇਸ ਰੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਰਿਕਾਰਡ ਗੀਤ ਹੈ :
ਵਣ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਕੋਚਰੀ ਤੇ ਵਣ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਬਿੰਡਾ
ਘਸੁੰਨ ਜਿਹੇ ਦੀ ਮਿਨਤ ਕਰਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।
ਸਰੂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਾਤਨ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਚੇ-ਲੀਮੇਂ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਂਅ ਦੀ

ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕਾ ਨਰਿੰਦਰ ਬੀਬਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੀਤ ਸੀ ਅਲਫਾਜ਼ ਸਨ :
ਕਰੀਰ ਦਾ ਵੇਲਣਾ ਮੈਂ ਵੇਲ ਵੇਲ ਖੱਕੀ।
ਇਸ ਰੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਹੋਰ ਦੋਗਾਣਾ ਹਰਚਰਨ ਗਰੇਵਾਲ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬੋਲ ਸਨ :
ਬੈਠ ਕੇ ਇੱਕਲੇ, ਗੰਢ ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਪਾਈ।
ਬਹਿ ਕੇ ਛਾਵੇਂ ਕਰੀਰ ਦੇ ਦੋਸਤੀ ਲਾਈ।
ਲਸੂੜਾ ਵੀ ਮੁੱਢੇ-ਸੁੱਢੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੁੱਖ ਵਿਚ ਕਈ ਗੁਣ ਸਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਨਸਲਾਂ ਹਨ ਦੇਸੀ ਲਸੂੜਾ ਅਤੇ ਕਾਬਲੀ ਲਸੂੜਾ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਨਭਾਉਂਦਾ ਫਲ ਸੀ, ਕਿਤਾਬ ਜੋੜਨ ਲਈ ਗੁੰਦ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਜਸਥਾਨ, ਹਿਮਾਚਲ, ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਾ ਦੇਸੀ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਸੰਗੀਤਕ ਸਾਜ਼ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲਸੂੜਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਬੀਬਾ ਦਾ ਇਕ ਦੋਗਾਣਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ :

ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਤੂਤੀਆਂ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਤੋਂ ਟੋਕਰੇ (ਮਾਰਗੇ) ਬਣਾਉਣੇ, ਇਸ ਦਾ ਤਣਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ, ਵਿਅੰਦਕ ਲਾੜੇ-ਲਾੜੀ ਵੱਲੋਂ ਛਟੀਆਂ ਖੇਡਣਾ ਇਸ ਰੁੱਖ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਸਰਪੰਚ' ਵਿਚਲੇ ਮਹਿੰਦਰ ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਦਿਲਰਾਜ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਗਾਏ ਦੋਗਾਣੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਲਫਜ਼ ਹਨ :

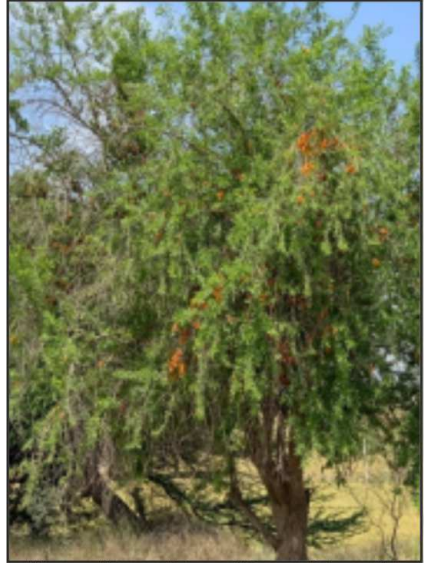
ਬੈਠ ਟਰੈਕਟਰ ਉੱਤੇ ਨੀਂ,
ਤੇਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਵਾਂ।
ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਵਰਗੀਆਂ ਨੀ,
ਤੂਤਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ।

ਦੇਸੀ ਬੇਰੀ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕਿਸਮ ਝਾੜ-ਮਲ੍ਹੇ ਵੀ ਸੀ। ਬੇਰ ਬੜੇ ਸਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਖੁਸ਼ਕ ਧਰਤੀ ਦਾ ਰੁੱਖ ਸੀ। ਛਾਂ ਸੰਘਣੀ ਸੀ। ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਰੋਣ-ਬਸੇਰਾ ਸੀ। ਪੰਛੀ ਇਸ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਰੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਪ ਅਤੇ ਸਵਰਨ ਲਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਦੋਗਾਣਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਭਾਬੀ ਤੇਰੇ ਰੰਗ ਵਰਗਾ,
ਬੇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬੇਰ ਲਿਆਂਦਾ।

ਪਿੱਪਲ ਅਤੇ ਬਰੋਟਾ (ਬੋਹੜ) ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰੁੱਖ ਹਨ, ਜੋ ਹੁਣ ਘੱਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਰੋਟਾ ਡੂੰਘੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਪਿੱਪਲ ਇਸ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਰੁੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਘਣੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਤੀਆਂ ਸਮੇਂ ਪੀਂਘਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਛਾਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਥਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਂਝੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਸੀ। ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸਰੀਰ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿੰਬ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਫਲ ਗੋਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਇਕਾ ਰਿਪੂਦਮਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੀਤੀ ਹੈ :
ਕਾਹਨੂੰ ਵੇ ਪਿੱਪਲਾ, ਖੜ-ਖੜ ਲਾਈਐ
ਦੇਖ ਫਰਟੇ ਸੌਣ ਦੇ।

ਹੇਠ ਬਰੋਟੇ ਦੇ, ਦਾਤਣ ਕਰੇ ਕੁਆਰੀ।

ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ ਗਈ ਗੰਦਰੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਉੱਪਰ ਕੈਮੀਕਲਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਲਗਾਈ ਅੱਗ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਲੜੀ ਤਹਿਤ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਂਝ ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਕਿੱਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ, ਮਨੁੱਖਾਂ, ਬਨਸਪਤੀ ਤੇ ਮੌਲਣ ਤੇ ਵਿਗਸਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਡੱਡੂਆਂ ਦੀ ਟੈਮ-ਟੈਮ, ਪਪੀਹੇ ਦੀ ਪੀਂ...ਪੀਂ..., ਮੋਰਾਂ ਦੀ ਕਿਆਓ-ਕਿਆਓ, ਕੋਇਲ ਦੀ ਕੂ-ਕੂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਮੰਤਰ-ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਛਮ-ਛਮ ਮੀਂਹ ਵਰਸਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਰੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਉਣ ਦੇ ਇਸ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਖਾਤਮੇ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਣ ਦੇ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਲਗਭਗ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਮਰੂ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰੁੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਲਾਂ ਜਾਂ ਪੀਲੂ ਨਾਂਅ ਦਾ ਫਲ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ

ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 'ਸਰੂ' ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨੀ ਘੋੜਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਰੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਗੀਤ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਬੰਗਾਲਣ ਗਾਇਕਾ ਗਾਇਤਰੀ ਬੋਸ ਨੇ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਨਿੱਕੀ' ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਸੀ। ਬੋਲ ਸਨ :

ਮਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਸਰੂ ਦਾ ਬੂਟਾ, ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ।
ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰੱਖਦੀ, ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ।

ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੋਗਾਣਾ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰਾਂ 'ਤੇ ਖੂਬ ਵੱਜਿਆ, ਗਾਇਕ ਸੀ ਫਕੀਰ ਸਿੰਘ ਫਕੀਰ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਬੀਬਾ ਜੀ, ਲਫਜ਼ ਸਨ :

ਸਰੂ ਜਿਹੀ ਨਾਰ ਤੂੰ ਲਿਆਏ ਭਾਬੀਏ।
ਨੀ ਮੁੰਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਆਹੇ ਗਏ ਸਾਰੇ।

ਕਰੀਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਰੁੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਡੋਲੇ ਲਗਦੇ ਸਨ ਜੋ ਆਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਉੱਪਰ ਸੇਵੀਆਂ ਸੁਕਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਨਰਿੰਦਰ ਬੀਬਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:
ਕੀਹਦੀ ਖਾਤਰ ਜਿਉਣ ਜੋਗਿਆ
ਲਾ ਕੇ ਗਿਆ ਲਸੂੜਾ।

ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ :
ਆਉਂ ਵਲੈਤੋਂ ਜਾ, ਲੈ ਕੇ ਆਉ ਪੰਘੂੜਾ।
ਜੰਡ ਦਾ ਰੁੱਖ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਹਿਤ, ਸੰਗੀਤ

ਵਿਚ ਰਚਿਆ-ਮਿਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ ਜਾਂ ਵੀਰਾਨ ਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਇਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗਾਣੇ ਅਨੇਕ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਗੀਤ ਕੁਲਦੀਪ ਮਾਣਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ :

ਜੱਟ ਹੇਠ ਜੰਡੇਰੇ (ਜੰਡ) ਦੇ,
ਸੌਂ ਗਿਆ ਪੱਟ ਦਾ ਸਿਰੁਣਾ ਲਾ ਕੇ।

ਤੂਤ (ਸ਼ਹਿਤੂਤ) ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਲਦ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਰਿਹਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮਾਦ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਪ੍ਰਦੀਪ ਗੋਇਲ, ਜਸ਼ਨਜੋਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ,
ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ (ਮੋ. 950 11-16278)

ਕਮਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫ਼ਸਲ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਮਾਦ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਮੁਨਾਫ਼ੇਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੇਤੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਾਦ, ਨਦੀਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਚੌਖਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਗਸਤ ਦੇ ਅਖੀਰ ਜਾਂ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਮੂਏ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਖਾਦ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਬੀਜੇ ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਯੂਰੀਆ ਖਾਦ ਪਹਿਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅੱਧੀ 65 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਨੂੰ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕਮਾਦ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਓ। ਮੂਢੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਕਿਸ਼ਤ 65 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਓ।

ਲੋਹੇ ਦੀ ਘਾਟ : ਰੇਤਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਹੇ ਦੀ ਘਾਟ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਨਵੇਂ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੀਲੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਘਾਟ ਦੇ ਲੱਛਣ ਆਉਣ 'ਤੇ 2-3 ਫਿਫ਼ਕਾਮ 1 ਫੀਸਦੀ ਫੈਰੋਸ ਸਲਫੇਟ (1 ਕਿਲੋ ਫੈਰੋਸ ਸਲਫੇਟ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ) ਦੇ ਹਫਤੇ-ਹਫਤੇ ਦੇ ਫਰਕ 'ਤੇ ਕਰੋ।

ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੁੰਹਦ ਨਾਲ ਮਲਚਿੰਗ : ਕਮਾਦ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਜਾਂ ਧਾਨ ਦੇ ਛਿਲਕੇ ਜਾਂ ਕਮਾਦ ਦੀ ਖੋਰੀ ਨਾਲ ਢੱਕ ਦਿਓ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਨਦੀਨ ਘੱਟ ਉੱਗਣਗੇ, ਉੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਮੀ ਵੀ ਸਾਂਭੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਗ ਦਾ ਗੜ੍ਹਿਆਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਦੀਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਜੇਕਰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਫ਼ਸ ਜਾਂ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਮਲਚਿੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ 2-3 ਗੋਡੀਆਂ ਤਿਫ਼ਾਲੀ ਜਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿੱਲਰ ਜਾਂ ਰੋਟਰੀ ਵੀਡਰ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਢੰਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਸਾਇਣਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਮਾਦ ਵਿੱਚ ਮੌਸਮੀ ਘਾਹ, ਮੱਥੇ ਅਤੇ ਚੌੜੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 1200 ਗ੍ਰਾਮ ਟ੍ਰਿਸਕੋਲਤਿਸੂਕ (2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ

ਸਾਲਟ 44% + ਮੈਟੀਥਿਊਜ਼ਿਨ 35% + ਪਾਈਰਾਜੋਸਲਫਿਊਰਾਨ ਈਥਾਈਲ 1.0%) ਡਬਲਯੂ. ਡੀ. ਜੀ ਜਾਂ 1000 ਗ੍ਰਾਮ ਸਿੰਡਿਕਾ (2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 48% + ਮੈਟਰੀਥਿਊਜ਼ਿਨ 32% + ਕਲੋਰੀਮਿਊਰੋਨ ਈਥਾਈਲ 0.8%) ਡਬਲਯੂ. ਡੀ. ਜੀ. ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਨਦੀਨ 3-5 ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਡੀਲੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ 800 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 80 ਡਬਲਯੂ. ਪੀ. ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਲਪੇਟਾ ਵੇਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੌੜੇ ਪੱਤੇ ਵਾਲੇ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 800 ਗ੍ਰਾਮ 2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 80 ਡਬਲਯੂ. ਪੀ. ਜਾਂ 400 ਮਿਲੀਲੀਟਰ 2,4-ਡੀ ਅਮਾਈਨ ਸਾਲਟ 58 ਈ. ਐਸ. ਐਲ. ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਕਮਾਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਤਰ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਰਮੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ 2,4-ਡੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਮੌਸਮ ਗਰਮ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ 7-10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ 'ਤੇ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਾਣੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹੋ। ਮੀਂਹਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਿੰਚਾਈ ਕਰੋ। ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਮੀਂਹਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਾਧੂ ਪਾਣੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ : ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਮੌਨਸੂਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿੱਟੀ ਚੜਾਓ। ਕਮਾਦ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਚੂਹੇ ਦਾ ਹਮਲਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਝਾੜ ਅਤੇ ਖੰਡ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀ

ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ

ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ
ਆਪ ਸਮਝ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾ ਲੈ
ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ।

ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਜੇ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਪਾਣੀ
ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗੀ ਕਹਾਣੀ
ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਟਾ ਲੈ
ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ।

ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਗਦਾਰੀਆਂ
ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਫੇਰੀ ਜਾਵੇ ਆਰੀਆਂ
ਰੁੱਖਾਂ ਸੰਗ ਸਾਂਝ ਆਪਣੀ ਵਧਾ ਲੈ
ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ।

ਹਾੜ੍ਹੀ-ਸਾਉਣੀ ਅੱਗ ਲਾਵੇਂ ਬੇਲੀਆਂ
ਬੇਦੋਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਕਹਿਰ ਕਮਾਵੇਂ ਬੇਲੀਆਂ
ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ 'ਤੇ ਤਰਸ ਵੀ ਖਾ ਲੈ
ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ।

ਫ਼ਸਲਾਂ 'ਤੇ ਸਪਰੇਆਂ ਛਿੜਕਾਵੇਂ ਤੂੰ
ਪੌਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਵੇਂ ਤੂੰ
ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਵਫ਼ਾ ਵੀ ਕਮਾ ਲੈ
ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ।

'ਭੁੱਲਰ' ਦੇਵੇ ਤੈਨੂੰ ਹੋਕਾ ਬੇਲੀਆ
ਹੱਥੋਂ ਜਾਵੇ ਲੰਘਦਾ ਮੋਕਾ ਬੇਲੀਆ
ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈ
ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਚਾ ਲੈ।

ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ,
ਪਿੰਡ ਮਸਤੇ ਵਾਲਾ (ਜ਼ੀਰਾ) ਮੋ. 94 173-19048

ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਕੀਮਤ

- ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰੱਖਤ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ 20 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪੂੜ ਸੋਖਦਾ ਹੈ।
- ਹਰ ਸਾਲ ਤਕਰੀਬਨ 700 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਆਕਸੀਜਨ ਛੱਡਦਾ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ 20 ਟਨ ਕਾਰਬਨਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਨੂੰ ਸੋਖਦਾ ਹੈ।
- ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਔਸਤਨ ਚਾਰ ਡਿਗਰੀ ਤੱਕ ਤਾਪਮਾਨ ਘੱਟ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- 80 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪਾਰਾ, ਲੀਡੀਅਮ, ਲੇਡ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰਲੀਆਂ ਧਾਤੂਆਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨੂੰ ਸੋਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।
- ਹਰ ਸਾਲ ਤਕਰੀਬਨ 1 ਲੱਖ ਵਰਗ ਮੀਟਰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹਵਾ ਫਿਲਟਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਘਰ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਅਕੋਸਟਿਕ ਵਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਨੂੰ ਸੋਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਧੰਦਾ ਘਾਟੇ ਦਾ ਨਹੀਂ

ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਾਂਗ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਪਸ਼ੂ

ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਖੇਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਦੇ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜਕਲ ਲੋਕ ਇਸ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਕਲੀ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ, ਦਹੀਂ ਅਤੇ ਲੱਸੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਪਸ਼ੂ ਘੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਹਰੇਕ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲੱਕ ਤੋੜ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਰਹੇ ਹਨ,

ਉੱਥੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਵੀਰ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਰੱਖ ਕੇ ਚੰਗੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੇ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਧੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਦਾ ਧੰਦਾ। ਕੰਮ ਕੋਈ ਵੀ ਚੰਗਾ-ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਪਾ ਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਚੌਖੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਧੰਦੇ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪੱਲਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੋਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਮ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਪਸ਼ੂ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੋਦਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਹੀ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਸ਼ੂ ਘਾਟਾ

ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ, ਜੇਕਰ ਆਪਾਂ ਮੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਟਰਾਂਜਿਸ਼ਨ

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ

ਪੀਰੀਅਡ ਕੀ ਹੈ? ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸੂਣ ਤੋਂ 20 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ 20 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਟਰਾਂਜਿਸ਼ਨ ਪੀਰੀਅਡ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ,

ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸਹੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ, ਸਾਨੂੰ ਪਸ਼ੂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣਾ ਇੱਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ 10

ਗੁਣਾ 10 ਦੇ ਚਾਰ ਟੱਬੇ ਗੰਡ ਕੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਨਤੀਜੇ ਸਾਨਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਵਧੂ ਖਰਚਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਉਪਰ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਪਰ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਸਹੀ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸਹੀ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਧੰਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਅੰਕ ਪੜ੍ਹੋ।

ਵਣ ਖੇਤੀ : ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦਰੱਖਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਕੈਦਾ, ਕਿੱਕਰ, ਸੂਬਾਬੁਲ, ਟਾਹਲੀ, ਡੇਕ, ਲਿੰਮ, ਸਾਗਵਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਬੂਟੇ ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ (ਬਰਸਾਤੀ ਮੌਸਮ) ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬੂਟੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਟੋਏ ਦਾ ਆਮਰ 50x50x50 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 50% ਟੋਏ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਮਿੱਟੀ 50% ਗੋਬੇ ਦੀ ਖਾਦ ਪੜੀ ਟੋਆ ਮਿਲਾ ਕੇ ਭਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਗਸਤ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਖੇਤੀ ਰੁਝੇਵੇਂ

ਸੰਯੋਜਕ : ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ : ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ, ਅਮਿਤ ਕੋਲ, ਅਰਜ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਨਵਨੀਤ ਕੌਰ, ਸਿਮਰਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਮਾ ਦੇਵੀ, ਤੇਜਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਸ਼ਰਮਾ।

ਰੋਕਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰੋ। ਬਰੂਡ ਦੇ ਵਧੇ ਲਈ ਪੀਏਯੂ. ਪਰਾਗ ਬਦਲ (ਪਿਲਣ ਸਬਸਟੀਚਿਊਟ / ਸਪਲੀਮੈਂਟ) ਖੁਰਾਕ

ਰੱਖੋ। ਕੁਟੰਬਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਕਿ ਕੁਟੰਬਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਦਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀ ਹਾਈਵ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਢੱਕਣ, ਜੋ ਕਿ ਜਿਸਤੀ ਚੱਦਰ ਨਾਲ ਉੱਪਰੋਂ ਢੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਕੁਟੰਬਾਂ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਅਤੇ ਆਸੇ-ਪਾਸਿਓਂ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਅੰਦਰਲੇ ਢੱਕਣ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਜਾਲੀ ਦੇ ਸੁਰਾਖ ਪ੍ਰੋਪੈਲਿਸ ਨਾਲ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਸਗੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ : ਪਹਾਲੀ ਖੁੰਬ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਹਾਲੀ ਦੇ ਪੂਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿੱਲਾ ਕਰਕੇ, ਬੈੱਡ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਬੀਜ ਰਲਾਓ। ਬੀਜ ਰਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਪਹਾਲੀ ਦੇ ਬੈੱਡਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੋ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਰੋਜ਼ਾ ਫੈਲਣ ਤੋਂ 12-14 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਖੁੰਬਾਂ ਫੁੱਟਣ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਹਾਲੀ ਦੇ ਬੈੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਤਕ

ਵਰਤਦੇ ਰਹੋ। ਪੱਖੇ ਚਲਾ ਰੱਖੋ। ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੱਲ੍ਹਮ ਲਗਾ ਕੇ ਕੀਟਾਣੂ ਅਤੇ ਮੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਖਮ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਨੇਗਾਸੈਂਟ ਪਾਊਡਰ ਪਾ ਕੇ

50 ਗ੍ਰਾਮ ਨਮਕ ਅਤੇ 50 ਗ੍ਰਾਮ ਮਿਠਾ ਸੋਡਾ ਦਿਓ। ਗਾਵਾਂ ਇੱਕ ਕਿਲੋ ਖੁਰਾਕ ਪ੍ਰਤੀ ਢਾਈ ਕਿਲੋ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ 2 ਕਿਲੋ ਦੁੱਧ ਪਿਛੇ ਦਿਓ। ਜੇਕਰ ਪਸ਼ੂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਪੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲੱਥ ਰੱਖੋ। ਪਸ਼ੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਸੁਆ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਝਿੱਲੀ ਦੇਖਦੇ ਰਹੋ। ਜੇਕਰ ਸਕੈਦ ਜਾਂ ਪੀਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਅਤੇ ਤਾਪਮਾਨ 102 ਫਾਰਨਹੀਟ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ।

ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ : ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ

ਬੂਟੇ ਦਾ ਲਿਫਾਫਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਟੋਏ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲਗਾਓ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਲਿਫਾਫਾ ਉਤਾਰਨ ਵੇਲੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਚਕਲੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬੂਟਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਲਗਾ ਦਿਓ।

ਪਾਪਲਰ : ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ (ਝੋਨੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਪਾਪਲਰ ਵਿੱਚ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੋਗੀ, ਮੱਕੀ, ਚਰੀ, ਬਜਰਾ, ਗਿੰਨੀ ਘਾਹ ਆਦਿ। ਪਾਪਲਰ ਤੇ ਭੱਬੂ ਕੁੱਤਾ ਅਤੇ ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਬੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ।

ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਪਾਲਣਾ : ਕੁਟੰਬਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਖੰਡ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਕੁਟੰਬਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਵਜੋਂ ਦਿਓ। ਤਰਜੀਹ ਦੇ ਤੌਰ ਦੇ ਇਹ ਫੀਡ ਡਵੀਜ਼ਨ ਬੋਰਡ ਫੀਡਰ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਖਾਲੀ ਛੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰ ਕੇ ਦਿਓ। ਰੋਬਿੰਗ ਤੋਂ ਬਚਣ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਇਸ ਦੇ

ਦਿਓ। ਕੁਟੰਬਾਂ ਨੂੰ ਮੋਮੀ ਕੀੜੇ, ਕਾਲੇ ਕੀੜੇ, ਦੰਦਈਏ ਅਤੇ ਹਰੀ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਓ। ਵਧੂ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ ਛੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੋਮੀ ਕੀੜੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਗੰਧਕ ਦੀ ਪੂਣੀ ਦਿਓ। ਕਮਜ਼ੋਰ, ਰਾਣੀ-ਗਹਿਤ ਅਤੇ ਲੇਟਿੰਗ ਵਰਕਰ ਕੁਟੰਬਾਂ ਨੂੰ ਪੀਏਯੂ. ਦੁਆਰਾ

ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਣੀ ਵਾਲੇ ਕੁਟੰਬਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਓ। ਕੁਟੰਬਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਸਟੈਂਡਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮੂਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਝੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੁਟੰਬਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਅਤੇ ਖੜੋ ਨਾ ਸਕੇ। ਕੁਟੰਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਅਤੇ ਨੀਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਨਾ

ਖੁੰਬਾਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਸਲ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਪਹਾਲੀ ਦੇ ਬੈੱਡਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਫਸਲ ਲਈ ਨਵੇਂ ਬੈੱਡ ਲਗਾਓ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲਕੀ ਖੁੰਬ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ : ਫਾਰਮ ਤੇ ਫੇਰਗ ਜਾਂ ਫੁਹਾਰੇ ਤਾਪਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ

ਟੈਪੀਕੋਰ ਜਾਂ ਲੋਰੈਕਸੋਨ ਟਿਊਬ ਲਗਾਓ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਦਬਾਉ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ੈੱਡ ਹਵਾਦਾਰ ਅਤੇ ਅਰਾਮਦੇਹ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਈਲੇਜ ਜਾਂ ਚੁਕੰਦਰ ਦਾ ਆਚਾਰ ਤੁੜੀ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਵਰਤੋ। ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਿਸਾਨ ਸਾਈਲੇਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦਿਨ ਦੇ ਠੰਡੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦਿਓ। ਚਿੱਚੜਾਂ ਤੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ੈੱਡ ਅੰਦਰ ਕੋਰਸੋਲਿਨ 10 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਉੱਪਰ ਬਿਊਟੋਕਸ/ਕਲੀਨਰ 2 ਇਹ ਦਵਾਈ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ 6 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਉੱਪਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਖੂੰਜਿਆਂ ਅਤੇ ਤਰੇੜਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਪੱਠਿਆਂ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਨਾ ਹੋਂਦ ਦਿਓ। ਦਵਾਈ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੋ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮਲੱਪ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖਣ ਜਾਂ ਪਿਲਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਿਓ। ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 30-35 ਕਿੱਲੋ ਹਰਾ ਚਾਰਾ, 1 ਤੋਂ ਡੇਢ ਕਿਲੋ ਤੁੜੀ,

ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ 15-20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਪ੍ਰੋਟੀਨ, ਵਿਟਾਮਿਨ ਅਤੇ ਧਾਤਾਂ ਵਧਾ ਦੇਣੇ ਸਟੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉੱਲੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੁਰਗੀਆਂ ਹੇਠਲੀ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਸਿੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੋ ਸੁੱਕ ਨੂੰ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ 2-3 ਵਾਰੀ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਅੰਢੇ ਦੇਣ ਤੋਂ 1 ਤੋਂ 2 ਹਫਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁੰਝ ਰੱਖ ਦਿਓ। ਫੀਡ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। ਸ਼ੈੱਡ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 26° ਸੈਲਸੀਅਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਫ ਪਾਣੀ ਦਿਓ। ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟਰੋਲਾਈਟ 5 ਗ੍ਰਾਮ ਇੱਕ ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ 100 ਮੁਰਗੀਆਂ ਪਾਓ ਜਾਂ ਫੀਡ ਵਿੱਚ 40-50 ਗ੍ਰਾਮ ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਪਾਓ। ਜੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਅੰਢਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਵੇ ਤਾਂ ਮਹਿਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ। ਸ਼ੈੱਡ ਹਵਾਦਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਛੱਤ ਵਾਲੇ ਪੱਖੇ ਜਾਂ ਹਵਾ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਪੱਖਿਆਂ ਦੀ ਮੱਦ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜੇਵਾਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ (ਰਾਜੇਵਾਲ) ਮੋ. 98142-28005

ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਨੀਤੀ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 2022 ਤੋਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਨੀਤੀ-2025 ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਮੁਕਤ ਵਪਾਰ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਗੋਲੇ ਨਾਲ ਆਪ-ਆਪਣੀਆਂ ਨਲਾਇਕੀਆਂ ਤੇ ਨਾਕਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਘਟੀਆ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵੱਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 1 ਕਰੋੜ 40 ਕੁ ਲੱਖ ਅਰਥਾਤ 42 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਘੱਟ ਲੋਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਲਗਭਗ 60 ਫੀਸਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਿੱਤਾ ਖੇਤੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ 86 ਫੀਸਦੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ 5 ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਹੱਡ ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਤੀ ਘਾਟੇਵੰਦਾ ਧੰਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ 65,533 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ 116 ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 43,983 ਏਕੜ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ 21,550 ਏਕੜ ਸਨਅਤੀ ਜ਼ੋਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ 45,861 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਗਭਗ 76 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ 40 ਕੁ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਦਯੋਗਿਕ ਜ਼ੋਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 116 ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ 165 ਹੋਰ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮਾੜੀ ਸੋਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੰਝ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਕੱਟੜ ਇਮਾਨਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਜੱਗ ਜਾਹਿਰ ਹੈ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਕਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ, ਕੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ 40 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਹਾਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਮੁਹਾਲੀ ਲਾਗੇ 6,285 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਰ ਖੋਹਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਈ? ਮੁਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਲੈਟ ਖਾਲੀ ਹਨ, ਜੋ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ 23 ਲੱਖ 66 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ 20 ਲੱਖ ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਗਗਨਚੁੰਬੀ ਖਾਲੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਪਟਿਆਲਾ, ਜਲੰਧਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੱਲ ਕੀ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਲੈਟਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗਾਹਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਮੱਕੜਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਝੱਟ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਨੀਤੀ ਦਾ ਗੋਲਾ ਸੁੱਟ ਕੇ

ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁੰਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ

ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਵੇਂ ਘਰ ਜਾਂ ਫਲੈਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 43,983 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਨੀਤੀ ਅਧੀਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ 21,550 ਏਕੜ ਉਦਯੋਗ ਲਈ। 43,983 ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਫਲੈਟ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਰਹੀ ਹੈ?

ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਦੋਂ 1955 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੇ 28,170 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਅਕਵਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨੀਮ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਿੰਨੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ? ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਵਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉੱਜੜ ਜਾਣਗੇ, ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਈ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਠੇਕਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ

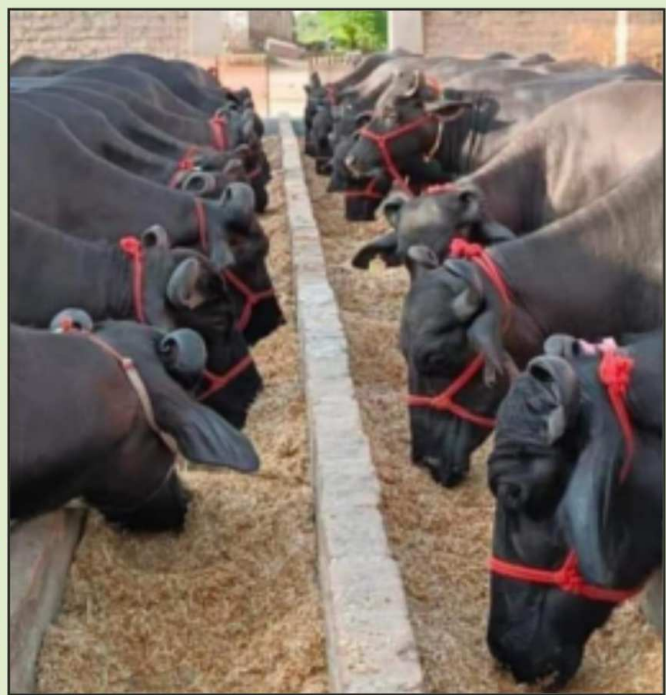
ਏਕੜ ਠੇਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਕਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ, ਕੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ 40 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਹਾਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਮੁਹਾਲੀ ਲਾਗੇ 6,285 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਰ ਖੋਹਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਈ? ਮੁਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਲੈਟ ਖਾਲੀ ਹਨ, ਜੋ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ 23 ਲੱਖ 66 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ 20 ਲੱਖ ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਗਗਨਚੁੰਬੀ ਖਾਲੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਪਟਿਆਲਾ, ਜਲੰਧਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੱਲ ਕੀ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਲੈਟਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗਾਹਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ 237 ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਪੁੱਡਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਗਲ 'ਤੇ ਇਹ 7,337 ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਇੱਕ ਕਰੋੜ 40 ਲੱਖ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਵੇਂ ਘਰ ਜਾਂ ਫਲੈਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 43,983 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਨੀਤੀ ਅਧੀਨ ਲਈ ਜਾ

ਰਹੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ 21,550 ਏਕੜ ਉਦਯੋਗ ਲਈ। 43,983 ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਫਲੈਟ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਰਹੀ ਹੈ?

ਇਸ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮਾਲਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਬਦਲੇ 1000 ਗਜ਼ ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਅਤੇ 200 ਗਜ਼ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਪਲਾਟ ਅਰਥਾਤ 2 ਕਨਾਲ ਦੇ ਪਲਾਟ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ 6 ਕਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਲਵੇਗੀ। ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਧੋਲਾ ਨਹੀਂ। ਵੱਡੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕਾਂ ਲਈ ਪੁਲਿੰਗ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 11 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਾਨ ਦੀ 9 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਆਵੇਗੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰੁੱਪ ਹਾਊਸਿੰਗ ਲਈ 3 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਇਕੱਠੀ 50 ਏਕੜ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 4 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ 3 ਜਾਂ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮੁਹਾਲੀ ਯਾਨੀ ਗਾਮਾਡਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਅਤੇ ਗਲਾਡਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਦੀ 3 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੜਕ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣੀ ਪਈ ਤਾਂ ਸੜਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਐਕਵਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਸੜਕ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ 60 ਫੀਸਦੀ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਰਥਾਤ 9 ਏਕੜ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਏਕੜ ਮੁਫਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿਓ ਅਤੇ 3 ਏਕੜ ਜੋ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮਿਲੀ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ 6 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕੋਲੋਂ ਦਿਓ। 3 ਏਕੜ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਸੜਕ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਵੀ 60 ਫੀਸਦੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਆ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਜਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਰਗੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਰੋੜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿਓ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਨੀਤੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ ਹੋਣਗੇ। ਜੇ ਇਹ ਨੀਤੀ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਆਮ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਲੜਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੂੜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚੋਕਸ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੀ ਵੇਲਾ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਮੌਸਮ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਸਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਨਮੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ 'ਚ ਵਾਧੂ ਉਤਾਰ-ਚੜਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਤਾਪ-ਅਪਰਭਾਵੀ ਖੇਤਰ (Thermoneutral zone i.e. TNZ) ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਜਾਂ ਗਰਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਉਰਜਾ ਦੀ ਅਵਸ਼ਕਤਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਉੱਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਗਲੀਆਂ ਗਾਂਵਾਂ (5-21°C) ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ (13-24°C) ਦਾ ਤਾਪ-ਅਪਰਭਾਵੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ, ਦੇਸੀ ਗਾਂਵਾਂ (10-27°C) ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਦੋਗਲੀਆਂ ਗਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ ਗਰਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤਾ ਤਾਪਮਾਨ ਤਾਪ-ਅਪਰਭਾਵੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਗਰਮੀ ਦੇ ਤਨਾਵ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਉੱਚ ਨਮੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਦਾ ਪਸ਼ੂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੱਝਾਂ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਘੱਟ ਪਸੀਨੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਨਮੀ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਪਾਚਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਵੱਧ ਬਿਮਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਸਮ ਵੇਲੇ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਕ ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਸ਼ੂ ਉੱਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵੇ ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਚੋਖਾ ਦੁੱਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਢਾਂਚੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਚਾਓ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਸੰਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਨੁਕਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਅਪਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

1. ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਹਵਾਦਾਰ ਢਾਂਚੇ : ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਸਾਫ-ਸੁੱਥਰੇ ਤੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਸਾਫ ਤੇ ਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਬਿਜਲੀ ਆਦਿ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ। ਸ਼ੈੱਡ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਲੰਬੇ ਧੁਰੇ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿ ਚੁੱਪ ਸ਼ੈੱਡ ਦੇ ਸਿੱਧਾ ਅੰਦਰ ਆ ਸਕੇ। ਸ਼ੈੱਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਖੇਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਫੈਲਾ ਸਕੇ। ਸ਼ੈੱਡ ਜਾਂ ਵਾੜੇ ਵਿੱਚ ਛਾਂਦਾਰ ਅਤੇ ਠੰਡੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਬੰਦਬਸਤ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਬੱਚ ਸਕਣ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈੱਡਾਂ ਦੀ ਛੱਤ ਵਿਚਕਾਰੋਂ 16-17 ਫੁੱਟ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੈੱਡ ਆਮ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ 2 ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰੋਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਲਮੂਤਰ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਸਾਫ ਸੁੱਥਰੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬੰਨੇ। ਚਿੱਕੜ ਅਤੇ ਗੰਦਗੀ ਚਿਕੜਾਂ ਅਤੇ ਮਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੈੱਡ ਅੰਦਰ ਫਰਸ਼ ਤਿਲਕਣ ਰਹਿਣ ਹੋਵੇ

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਤਿਲਕੇ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਹੱਡੀ ਪਸਲੀ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰਮ ਹਵਾ ਅਤੇ ਬਦਬੂਦਾਰ ਗੈਸ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਮਸ਼ੀਨੀ ਵਾਯੂ ਨਿਕਾਸ ਯੰਤਰ (ਪੱਖੇ ਆਦਿ) ਵਰਤਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਹਵਾਜ਼ਾਈ ਲਈ ਪੱਖੇ, ਫੁਆਰੇ (ਸਪ੍ਰਿਕਲਰ), ਫੈਨ-ਪੈਡ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਵੀਰੋ ! ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਵਾਉ, ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸਾਫ ਸਫਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ। ਨਮੀ ਭਰੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਪੱਖਾ ਵੀ ਠੰਡਕ ਦਾ ਸਬਬ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਵੱਲ ਵੀ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਢਾਂਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੋਹਾ, ਮਲ-ਮੂਤਰ, ਖੁਰਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚੇ-ਖੁਚੇ ਪੱਠੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਫ-ਸੁਥਰੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਸ਼ੂ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੱਖੀ-ਮੱਛਰ ਅਤੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜੇ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

2. ਖੁਰਾਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਵੱਲ ਉੱਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਪੂਰੀ ਖੁਰਾਕ

ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਰਵੀ ਕਾਂਤ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਅਮਿਤ ਸ਼ਰਮਾ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਭਾਗ

ਖਾਵੇ ਅਤੇ ਚੋਖਾ ਦੁੱਧ ਵੀ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਰੁੱਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਵਰਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਘੱਟ ਘੱਟ ਸੁੱਕਾ ਚਾਰਾ ਵਰਤੋਂ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਐਂਡ ਅਤੇ ਮੋਕੇ ਮਾਰੇ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਚੋਖਾ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੋਕੇ ਮਾਰੇ ਪੱਠੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਮਾਦੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਪਸ਼ੂ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਚਰੀ ਅਤੇ ਲੋਆਂ ਵਾਲੀ ਚਰੀ ਵਿਚ ਐਚ ਸੀ ਐਨ ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਮਾਦਾ ਪਸ਼ੂ ਲਈ ਜਾਨਲੇਵਾ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਹੁ ਘਾਹ ਵਿਚਲਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਅੰਸ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਧਕੇਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਕੁਤਰ ਕੇ ਪਉ ਤਾਂ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭਰ ਪੇਟ ਖਾਵੇ। ਸੜਿਆ ਗਲਿਆ ਚਾਰਾ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਸਾਇਲੇਜ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਨਾ ਵੜ ਜਾਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਆਚਾਰ ਗਲ ਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਊਗਾ। ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਘੋਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸੇਮ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਚਰਨ ਲਈ ਨਾ ਭੇਜੋ। ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਹੁੰਮਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਤੁਲਿਤ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ 20 ਤੋਂ 30% ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ, ਖੁਸ਼ਕ ਪਦਾਰਥ 10 ਤੋਂ 20% ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 10 ਤੋਂ 25% ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਜਨਣ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਵੇਲੇ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਖੁਰਾਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਵੱਧ ਖਾਂਦਾ

3. ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੌਸਮ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਮੀ ਯੁਕਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਲੱਗਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੁਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਬੇਸਿਓਸਿਸ, ਥਾਇਲੇਰਿਓਸਿਸ, ਐਨਪਲਾਜਮੋਸਿਸ ਆਦਿ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਲਾਥਿਊਨ ਜਾਂ ਕਾਰਬਰਿਲ 0.5-1.0 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜਾਂ ਆਸਨਟੋਲ 0.10 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ (1 ਗ੍ਰਾਮ 1 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ) ਦਾ ਘੋਲ ਕਾਫੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਇਵਰਮੈਕਟਿਨ ਜਾਂ ਅਮਿਤਰਾਜ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਨਮੀ ਵਾਲੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਲੱਖ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਲੱਖ (ਜਿਗਰ, ਅੰਤ, ਪੇਟ ਆਦਿ ਦੇ ਕੀੜੇ) ਪਸ਼ੂ 'ਚ ਸੋਕ ਲੱਗਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਸਾਲ ਦੇ ਵਾਰ ਮੂੰਹ-ਖੁਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਕਰਨ ਲਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਟੀਕੇ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਮਈ-ਜੂਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ "ਗਲ ਘੋਟੂ", "ਪੇਟ ਸੋਜ" ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਟੀਕੇ ਲਗਾਓ ਤਾਂ ਜੋ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰ ਇਸ

ਹੈ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੁਰਾਕ ਤਾਜ਼ਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪਾਚਣ ਯੋਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਰਮੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਵੱਡੇ ਜਾਂ ਚਾਰਾ ਘੱਟ ਰੇਸ਼ਾ ਯੁਕਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਬਾਇਪਾਸ ਫੈਟ (By-Pass Fat)/ਚਰਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ 'ਚ ਗਰਮੀ ਵੱਧਣ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਉਰਜਾ ਦਾ ਉੱਤਮ ਸਰੋਤ ਵੀ ਹੈ। ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ 'ਚ ਗਰਮੀ ਕਰਕੇ ਹੱਠਣ ਕਾਰਨ ਲਾਰ ਦੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬਫਰੀਕਰਨ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਡੀਅਮ ਬਾਇਕਾਰਬੋਨੇਟ (ਅਧਿਕਤਮ 1%) ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਖਣਿਜ ਤੱਤ ਮਿਲਾਕੇ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਪਾਚਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਲੈਕਟਰੋਲਾਈਟ (Electrolytes) ਅਤੇ ਲੂਣ ਵੀ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਜਲੀਕਰਨ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ ਕਿ ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਠੰਡਾ (10-15°C) ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਰੋਜ਼ ਸਾਫ ਕਰੋ। ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਛੱਪੜ ਦਾ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ ਕਰੋ।

ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ। ਕਿਸਾਨ ਵੀਰੋ ! ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੁੱਧ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਸੂਆ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਡੇਅਰੀ ਦੇ ਪੌਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਖਾ ਮੁਨਾਫਾ ਵੀ ਖੱਟ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਹਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲੰਗੜਾ ਬੁਖਾਰ ਪੇਸ਼ ਆ ਜਾਵੇ, ਸੱਪ ਲੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਸਿਆਣੇ ਦੀ ਥਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਕੇ ਉਪਯੋਗੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਓ।

4. ਪ੍ਰਜਨਣ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਡੇਅਰੀ ਦੇ ਪੌਦੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹਰ-ਵਰਿਆਈ ਲਵੇਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੋ ਸੂਇਆਂ ਦਾ ਵਕਫਾ 13-14 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸੂਣ ਤੋਂ 2-3 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਪਸ਼ੂ ਹੋਵੇ 'ਚ ਅਵੇ ਅਤੇ ਗੱਠਣ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਹੋਵੇ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਮੀ ਦਾ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਜਨਣ ਕ੍ਰਿਆ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਭੇੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲਵੇਰੀਆਂ ਹੋਵੇ 'ਚ ਘੱਟ ਅਉਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਹੋਵੇ 'ਚ ਅਉਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਹੋਵੇ 'ਚ ਘੱਟ ਅਉਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਖਾਸ

ਕਰਕੇ ਮੱਝਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁੰਗਾ ਹੋਵੇ ਆਮ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਵੇ 'ਚ ਆਏ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗੋਰ ਨਾਲ ਦੇਖੋ ਕਿਉਂਕਿ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਲਗੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਆਸਾਨੀ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਹੋਵੇ 'ਚ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਵੇਰੀ ਦੀ ਸੂ ਸੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਜਿਹੇ ਰੰਗ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੱਝਾਂ ਡੋਕੇ ਪਉਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੱਠੇ ਘੱਟ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਾਈਆਂ ਦੂਜੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ ਸ਼ਾਮੀ ਹੋਵੇ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰੋ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਟੀਕਾ ਲਵਾਉਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ 18-22 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਸੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਗੋਰ ਨਾਲ ਵੇਖੋ ਕਿ ਦੁਬਾਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਜੇ ਹੋਵੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਗਰਭ ਪਰਖ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਵਾਓ। ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਬਰਸਾਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਲਵੇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

- ਮੰਤਵ/ਉਪਰਾਲੇ :
- ਢਾਂਚੇ :
  - ★ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਹਵਾਦਾਰ ਢਾਂਚੇ ਵਰਤੋਂ ਜੋ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਨਮੀ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਸਕਣ।
  - ★ ਸ਼ੈੱਡ ਦੀ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਰੋਜ਼ ਕਰੋ।
  - ★ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਨਵਾਉ।
  - ★ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ੈੱਡ ਉੱਤੇ ਸਾਫ ਅਤੇ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰੱਖੋ।
  - ★ ਸ਼ੈੱਡ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜੰਤਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੱਖਾ, ਕੂਲਰ, ਫੁਹਾਰੇ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
  - ★ ਪਸ਼ੂ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਫ- ਸਫਾਈ ਰੱਖੋ।
  - ਖੁਰਾਕ : ★ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੁਰਾਕ ਸੰਤੁਲਿਤ, ਤਾਜ਼ਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪਚਣਯੋਗ ਹੋਵੇ।
  - ★ ਠੰਡੇ ਸਮੇਂ ਵੇਲੇ ਪੱਠੇ ਖਿਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ।
  - ★ ਐਂਡ ਅਤੇ ਮੋਕੇ ਮਾਰੇ ਪੱਠੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਾਉ।
  - ★ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਘੋਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸੇਮ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਚਰਨ ਲਈ ਨਾ ਭੇਜੋ।
  - ★ ਸੜਿਆ ਗਲਿਆ ਚਾਰਾ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ ਕਰੋ।
  - ਸਿਹਤ : ★ ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰੋ।
  - ★ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਲੱਖ ਰਹਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੋ।
  - ★ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ-ਖੁਰ, ਗਲਘੋਟੂ ਵਰਗੀਆਂ ਨਾਮੁਰਾਦ ਛੂਤ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਟੀਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗਵਾਓ।
  - ਪ੍ਰਜਨਣ : ★ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਤਨਾਵ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
  - ★ ਹੋਵੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ।
  - ★ ਮਨਸੂਈ ਟੀਕਾਕਰਨ ਸਵੇਰ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਕਰਨਾ।
  - ★ ਟੀਕਾਕਰਨ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਵੀਰਜ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ।
  - ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹੁਣ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਬਦਲਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਪਣਾ ਕੇ ਹੋਰ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਧ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਗੇ। ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਰਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ 016-2414024 ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਫੈਦੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਫੈਦੇ ਦਾ ਰੁੱਖ ਵਣਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਲੱਕੜ ਫਰਨੀਚਰ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ, ਬਕਸੇ, ਪਲਾਪ, ਪੇਪਰ, ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਰੋਸ਼ੇ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਚੰਗੀ ਮੰਗ ਵੀ ਹੈ। ਸਫੈਦੇ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਬੀਜ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕਲੋਨਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਲੋਨਲ

: ਬੂਟੇ ਅਗਸਤ-ਸਤੰਬਰ ਜਾਂ ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਬੰਨਿਆਂ 'ਤੇ 2-3 ਮੀਟਰ ਦੇ ਫਾਸਲੇ 'ਤੇ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਪਲਾਟੇਸ਼ਨ ਲਈ 4.0x2.0 ਮੀਟਰ ਜਾਂ

ਦੀ ਖਾਦ (1 : 1 ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ) ਰਲਾ ਕੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨਾਲ ਟੋਏ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਾਣੀ ਲਗਾ ਦਿਓ।

(ਅ) ਸਿੰਚਾਈ : ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਸਫੈਦੇ ਨੂੰ ਪਤਲਾ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰੀ ਪਾਣੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੱਕ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹੀਨੇ ਦੇ 2-3 ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹੀਨੇ ਦਾ 1 ਪਾਣੀ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਧੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਖਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਬ) ਅੰਤਰ ਖੇਤੀ : ਦਰੱਖਤਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਦੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਅਪਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ-ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਕੇ ਕਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਿੰਨੀ ਘਾਹ, ਨੇਪੀਅਰ ਬਜਰਾ, ਬਜਰਾ, ਜਵਾਰ, ਰਵਾਂਗ ਆਦਿ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਲਾਕ ਪਲਾਟੇਸ਼ਨ (ਭਰਵਾਂ ਖੇਤ) ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਖੇਤੀ ਲਈ ਬੂਟੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ

ਸਾਲ	ਖਾਦ
1	45 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 50 ਗ੍ਰਾਮ ਡੀ. ਏ. ਪੀ. ਜਾਂ 65 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 125 ਗ੍ਰਾਮ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.
2	95 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 90 ਗ੍ਰਾਮ ਡੀ. ਏ. ਪੀ. ਜਾਂ 130 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 250 ਗ੍ਰਾਮ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.
3	150 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 130 ਗ੍ਰਾਮ ਡੀ. ਏ. ਪੀ. ਜਾਂ 200 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 375 ਗ੍ਰਾਮ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.
4	190 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 170 ਗ੍ਰਾਮ ਡੀ. ਏ. ਪੀ. ਜਾਂ 260 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 500 ਗ੍ਰਾਮ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.
5	235 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 220 ਗ੍ਰਾਮ ਡੀ. ਏ. ਪੀ. ਜਾਂ 325 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 625 ਗ੍ਰਾਮ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.
6	285 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 260 ਗ੍ਰਾਮ ਡੀ. ਏ. ਪੀ. ਜਾਂ 390 ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 750 ਗ੍ਰਾਮ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.

ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਬੂਟੇ ਇਕਸਾਰ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਲੋਨਲ ਸਫੈਦਾ ਦੇ ਕਲੋਨ - ਪੀ. ਈ.-11, ਸੀ-72, ਸੀ-2045 ਅਤੇ ਸੀ-4 13, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਫੈਦੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਆਮਦਨ ਲੈਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ।

3.0x3.0 ਮੀਟਰ ਦੇ ਫਾਸਲੇ 'ਤੇ ਸਫੈਦੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਏਕੜ ਵਿੱਚ 500 ਬੂਟੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਬੂਟੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ 30x30x30 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦਾ ਟੋਆ ਪੁੱਟੋ ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਟੋਏ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮੋਮੀ ਲਿਫਾਫਾ ਲਾਗ ਕੇ ਲਗਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਗਾਹੀ ਜਾਂ ਬੂਟੇ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋਣ। ਟੋਏ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਰੂੜੀ

ਮੱਧਰੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਲਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿਓ।

(ਸ) ਸਫੈਦੇ ਦੀ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ : ਸਫੈਦੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਗਾਉਣ ਸਮੇਂ 50 ਗ੍ਰਾਮ ਸਿੰਗਲ ਸੁਪਰ ਫਾਸਫੇਟ (ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.) ਪ੍ਰਤੀ ਬੂਟਾ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫੈਦੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਖਾਦ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ :-

★ ਪੋਟਾਸ਼ ਤੱਤ ਦੀ ਘਾਟ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਛੇਵੇਂ ਸਾਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 35 ਗ੍ਰਾਮ, 65 ਗ੍ਰਾਮ, 100 ਗ੍ਰਾਮ, 135 ਗ੍ਰਾਮ, 165 ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ 200 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਬੂਟਾ ਮਿਊਰੇਟ ਆਫ ਪੋਟਾਸ਼ ਪਾਓ।

★ ਸਾਰੀ ਫਾਸਫੋਰਸ ਖਾਦ (ਡੀ. ਏ. ਪੀ. ਜਾਂ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ.), ਪੋਟਾਸ਼ (ਮਿਊਰੇਟ ਆਫ ਪੋਟਾਸ਼) ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਨਾਈਟਰੋਜਨ (ਯੂਰੀਆ) ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਜੁਲਾਈ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਯੂਰੀਆ ਖਾਦ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਬੂਟੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ 1 ਮੀਟਰ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਤੋਂ ਛੇਵੇਂ ਸਾਲ ਦੋ ਮੀਟਰ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਓ।

(ਹ) ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ : ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੇ 2-3 ਸਾਲ ਤੱਕ 2-3 ਰੋਡੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਕੁਰਦੀਪ ਪ੍ਰੀਤੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ, ਰੋਪੜ (ਮੋ. 98885-21917)

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ; ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੰਟਰਨੈਟ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਐਪਸ ਜਿਵੇਂ ਯੂ-ਟਿਊਬ, ਵੱਟਸਐਪ, ਫੇਸਬੁੱਕ, ਇੰਸਟਾਗ੍ਰਾਮ, ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ, ਐਕਸ (ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਟਵਿੱਟਰ ਸੀ), ਸਨੈਪਚੈਟ, ਸਕਾਈਪ ਆਦਿ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਪਣਾ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੀ। ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਇਹ ਚੋਣ ਅਸੀਂ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਗਲਤ। ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਦੇਣ-ਲੈਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਚੈਟਿੰਗ ਕਰਨ, ਆਡਿਓ, ਵੀਡੀਓ, ਫੋਟੋਆਂ, ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ, ਟਾਈਪ ਕੀਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਆਦਿ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਦੇ ਖੇਤੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਰੋਲ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਦੇ ਮੰਡੀਕਰਨ, ਮੌਸਮ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ 'ਤੇ ਅਸਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੀਮਾਂ, ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ, ਆਪਣੇ ਬਰਾਂਡ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਟਿਕਾਊ ਖੇਤੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ, ਖੇਤੀ ਸਹਾਇਕ ਧੰਦਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਕੀੜੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਸੂਚਨਾ ਸਮੇਤ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵਿਚੋਲੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਬਖੂਬ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਕਿਸਾਨ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਸਾਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਸਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਘਰੇ ਬੈਠ ਕੇ

ਹੀ ਆਪਣੇ ਧੰਦੇ ਬਾਰੇ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁੱਲਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਮੇਲਿਆਂ, ਕੈਂਪਾਂ, ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ, ਖੇਤ ਦਿਵਸ, ਸਾਹਿਤ, ਅਨਾਊਂਸਮੈਂਟ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੱਕ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਰਦਾਨ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਖੇਤੀ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ।

ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਨਵੀਨਤਮ ਖੇਤੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਉਹ ਝੋਨੇ-ਕਣਕ ਦੇ ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ,

ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
ਮੋ. 98720-25038

ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਕੀਮਤੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤ ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨਾਂ (ਐਪਸ) ਵਿੱਚੋਂ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੂਟਿਊਬ, ਵੱਟਸਐਪ ਅਤੇ ਫੇਸਬੁੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਯੂਟਿਊਬ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਖੇਤੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀਡੀਓ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਆਪਣੇ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਲਾਈਵ, ਖੇਤੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀ ਸੂਚਨਾਵਾਂ, ਖੇਤੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਕਾਸ,

ਕਿਸਾਨੀ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਯੂਟਿਊਬ ਚੈਨਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ, ਡੀ. ਡੀ. ਕਿਸਾਨ ਚੈਨਲ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀਡੀਓਜ਼ ਯੂਟਿਊਬ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੇਅਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਚੈਨਲ ਵੀ ਖੇਤੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਯੂ-ਟਿਊਬ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਵੱਟਸਐਪ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ 1024 ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਵੀਂ ਸੂਚਨਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਰ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਸਰਕਲ, ਬਲਾਕ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵੱਟਸਐਪ ਗਰੁੱਪ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖੂਬੀ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ, ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਧੰਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਬਣਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ।

ਫੇਸਬੁੱਕ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਵੀ ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫੋਟੋ, ਵੀਡੀਓ, ਲੇਖ, ਵਿਚਾਰ, ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਵਗੇਰਾ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਲਾਭ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੇਸਬੁੱਕ ਚੈਨਲ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਐਪ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਐਪਸ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਤਾਬਚੇ, ਰਸਾਲੇ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਉਪਲੱਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵੇ, ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵੀ ਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਥਾਹ ਭੰਡਾਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਮੌਤੀ ਪਛਾਣੀਏ, ਚੁਗੀਏ ਅਤੇ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨਿਖਾਰ ਲਿਆਈਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵੀ ਨਿੱਗਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ, ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀਗ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵੀ ਦੇ ਕੇ ਜਾਈਏ। ਸੋ, ਖੁਦ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਵੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਓ।

ਆਲਮੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ
ਹੋ ਰਹੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ
ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ
ਜੇਰ ਮਹੀਨੇ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕਣਕ
ਦੀ ਗਹਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਡਾ
ਸਕੂਲ ਪਿੰਡੋਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ
ਸੀ ਦੁਪਹਿਰੇ ਛੁੱਟੀ ਪਿਛੋਂ ਪੈਦਲ ਹੀ ਘਰ
ਆਈਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਦੁਪਹਿਰੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ
ਪੈਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।
ਇਸ ਬਦਲਦੀ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ
ਆਪ ਹੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ
ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ
ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

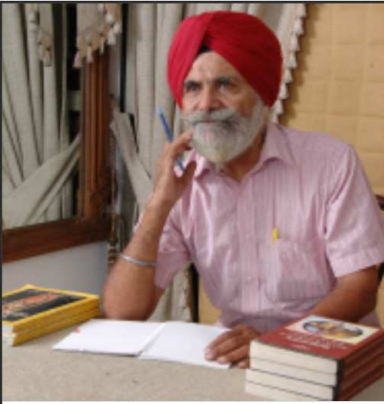

ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ - ਪੰਜਾਬ ਬਚਾਈਏ

ਇਸ ਸਾਲ ਮੌਸਮ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਖਤਰਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਣਕ ਤੇ ਮੁੜ ਝੋਨੇ ਦੇ ਝਾੜ ਉਤੇ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਆਲਮੀ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜੇਰ ਮਹੀਨੇ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕਣਕ ਦੀ ਗਹਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਸਕੂਲ ਪਿੰਡੋਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ ਦੁਪਹਿਰੇ ਛੁੱਟੀ ਪਿਛੋਂ ਪੈਦਲ ਹੀ ਘਰ ਆਈਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਦੁਪਹਿਰੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਬਦਲਦੀ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਰੇਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਆਪਣੀ ਝਿੜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਾਗ ਬਗੀਚੇ ਆਮ ਸਨ ਲੋਕੀਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਕੱਟਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੁਰਬੇਬੰਦੀ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਿੱਚਾਈ ਸਕੂਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਾਧੇ ਕਾਰਨ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਾਹੀ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਆਮ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਖੂਹ ਉਤੇ ਵੀ ਦੋ ਚਾਰ ਰੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਢੱਕ ਦੇ ਜੰਗਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਢੱਕ ਦੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਫੁਲ ਇੰਝ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਅਗ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਘਟ ਰਹੀ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉਤੇ ਮਾਣ ਸੀ। ਰੁੱਖ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਹੋਵੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸੂਬਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਰੁੱਖ ਹੀ ਰੁੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪੀਰਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਕੰਢੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨੇ ਗਏ ਚਾਰ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇੜੇ ਆਪਣੀ ਬਾਟਿਕਾ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਗਵਾਨ ਨੇੜੇ ਜਿਯੋਤੀਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਹੀ ਬੈਠ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ

ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਸਮੇਂ ਬਸਤੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਹੀ ਡੇਰਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰਬਾਬ ਉਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਲੋਕਾਈ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਸਨ। ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 12 ਵਰ੍ਹੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਰੁੱਖ ਹੁਣ ਵੀ ਉਥੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ 28 ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਵੀ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ। ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨੇ ਦੁਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਬੈਠ ਹੀ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਬੈਠ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਵੀ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਮਣੀਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਲਗਾਏ ਤੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਬਗੀਚੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਸਤਵੇਂ ਅਤੇ ਅੱਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਇਸੇ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਦੁਰਲੱਭ ਜੜੀ ਬੂਟੀਆਂ ਦਾ ਬਗੀਚਾ ਵੀ ਬਣਾਇਆ। ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਲਈ ਜੰਗਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰਤਾਰਦੀ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਿਵਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਬੈਠ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਿਆ ਸੀ। ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨਗਰ ਵਸਾ ਕੇ ਉਥੇ ਡੇਰੇ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਭਵਿੱਖੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਿੰਤਨ ਸ਼ਿਵਰ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਚਾ ਪਹਾੜ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਘਣਾ ਜੰਗਲ। ਇਥੇ ਜਮਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਂਤ ਵਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਂਹ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜਾ ਪੜਾ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਹੁਣ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ) ਵਿਖੇ ਇਕ ਝਿੜੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਸੰਪੂਰਨਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਵਰ੍ਹੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁੱਖ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸਫਾਈ ਰੁੱਖ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗਿਸ਼ਤਾ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦ ਤੋਂ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਠਿਕਾਣਾ ਹੀ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਸੀ ਮੁੜ ਹਰੇਕ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਰੁੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰੇਕ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰੁੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੁੰਨਾ ਸੁੰਨਾ ਹੀ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਘਟ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਲਈ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸਦਾਬਹਾਰ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਪੰਜ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿੱਥਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੰਬੀ ਉਤੇ ਜਾਂ ਖੇਤ ਦੇ ਬੰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਰੁੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਲੱਕੜ

ਵੇਚ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਕਮਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਥਾਂਵੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਜੇਹੇ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਚੌਖੇ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦੇਖਭਾਲ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੇਣ। ਆਪ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣਾ ਵਿਖਾਵਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁੱਖ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੁੜ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਿਚਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵਣ ਖੇਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਣ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੁਝ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਵਣ ਖੇਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਣ ਖੇਤੀ ਰਾਹੀਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੋਚਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ। ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵੀ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਫੈਦਾ, ਕਿੱਕਰ, ਪਹਾੜੀ ਕਿੱਕਰ, ਟਾਹਲੀ, ਨਿੰਮ, ਤੂਤ, ਸਾਗਵਾਨ ਅਤੇ ਡੇਕ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਵਣ ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਟੋਏ ਪੁੱਟ ਲਵੋ। ਇਕ ਮੀਟਰ ਘੇਰਾ ਤੇ ਇਕ ਮੀਟਰ ਹੀ ਡੂੰਘਾ ਟੋਇਆ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਫੈਦੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਗਾਉਣ ਸਮੇਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਚਾਰ ਅਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਮੀਟਰ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਜੇਕਰ ਕਿੱਕਰ, ਡੇਕ ਤੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਗਾਉਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੰਨ ਮੀਟਰ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਟਾਂ ਉਤੇ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੰਨ ਮੀਟਰ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਟਾਹਲੀ ਲਈ 2x2 ਮੀਟਰ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਰੱਖੋ। ਸਾਗਵਾਨ ਦੇ ਬੂਟੇ 2x2 ਮੀਟਰ ਉਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਜਾਵਟੀ ਰੁੱਖ ਵੀ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਲਮੋਹਰ, ਰਾਤ ਦੀ ਰਾਣੀ, ਚਾਂਦਨੀ, ਮੋਤੀਆ, ਸਾਵਨੀ, ਕਨੇਰ, ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਆਦਿ ਸਜਾਵਟੀ ਬੂਟੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 'ਰੁੱਖ ਲਗਾਓ' ਮੁਹਿੰਮ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਰਸਮ ਜਾਂ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਲਈ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਬੋਸ਼ਕ ਰੁੱਖ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਲੋਹੇ ਦੇ ਗਾਰਡ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬੀਓਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਈਏ। ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਲਗਾਏ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਰਾਖੀ ਕਰਨਗੇ।

ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਫ਼ਰਿਜ ਅਤੇ ਏ ਸੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਾਰਾਂ, ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਜਾਂ ਸਕੂਟਰ ਵੀ ਵਿਰਲੇ ਟਾਵੇਂ ਹੀ ਸਨ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਏ ਸੀ ਲਗ ਗਏ ਹਨ। ਫ਼ਰਿਜ ਵੀ ਲਗਭਗ ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਵਾਹਨ ਵੀ ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਤਪਸ਼ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਉਚਾਰੀ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੇ ਤਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਬ ਸਾਹਿਬ, ਜੰਡ ਸਾਹਿਬ, ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ, ਰੀਠਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ

ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ 'ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ 2025' ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਆਨਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਪਾੜਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਧੱਕੇ' ਨਾਲ ਜਾਂ 'ਮਰਜ਼ੀ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਐਕੁਆਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ 'ਮਰਜ਼ੀ' ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਈ ਖੇਤੀ, ਖੁਰਾਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਦਿ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਈ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁਝ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਲੀਡਰ ਅੰਦਰੋਂ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ 22 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ 'ਚ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੁਲਿੰਗ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ 'ਮਰਜ਼ੀ' ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਸਕਣਗੇ। ਦਰਅਸਲ ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਲਾਟਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕਿਸਾਨ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਸਕਣਗੇ ਨਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ।

ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਤਹਿਤ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਕੀਮ 'ਚ ਇੱਕ ਕਨਾਲ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਕੀਮਾਂ 'ਚ ਦੋ ਕਨਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ, ਜੇ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਕੇ ਨਕਦ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਲੈ ਸਕਣਗੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਮੱਦ ਨੇ (ਆਈ) ਦੇ ਐਂਡ ਦੇ ਨੋਟ ਨੰਬਰ 5 ਤਹਿਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਲਵੇਗੀ ਨਾ ਕਿ ਵਧੀ ਹੋਈ ਕੀਮਤ 'ਤੇ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ 'ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ 2025' ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਵਿਲ', ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਮਰਜ਼ੀ/ਸਹਿਮਤੀ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਰਤਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭਾਵ 'ਵਿਲ'/ਮਰਜ਼ੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 14 ਮਈ 2025 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੰਬਰ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ 2025' ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 'ਦਿ ਗਾਈਡ ਟੂ ਫੋਅਰ ਕੰਪਨਸੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਟਰਾਂਸਪੋਰੈਂਸੀ ਇਨ ਲੈਂਡ ਐਕੁਜ਼ੀਸ਼ਨ, ਰੀਹੈਬਲੀਟੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਨੈਗੋਸੀਏਸ਼ਨ ਐਕਟ- 2013' ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਵ 'ਧੱਕੇ' ਨਾਲ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸਕੀਮ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ 2013 ਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਰਿਜ਼ਨਲ ਐਂਡ ਟਾਊਨ ਪਲਾਨਿੰਗ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਕਟ 1955' ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮਈ ਦੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਤੇ ਤੀਜੇ ਪੈਰਿਆਂ

'ਚ ਹੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ 'ਧੱਕੇ' ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਖਸਰਾ ਨੰਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਹੀ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੜੈਚ,
ਸਾਬਕਾ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ,
ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ
(ਮੋ. 94178-01988)

ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲੈਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਨੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸਹਿਮਤੀ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ 'ਤਿੜ-ਫਿੜ' ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਜਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਰਵੇਖਣ' ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੋਟ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਛੋਟ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਵੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ 'ਚ ਇੱਕ ਕੌੜੀ ਸਚਾਈ ਹੋਰ ਹੈ : ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਾਪਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਜਾ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੈਰੇ 'ਚ ਇਉਂ ਕਰਦੀ ਹੈ : "ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ (ਕੰਪਲਸਰੀ) ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸਕੀਮ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ।" ਇੰਜ ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ

ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ 2013 ਤਹਿਤ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਧਾਰਾ ਇੱਕ ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਦੋ 'ਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 80 ਫ਼ੀਸਦ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ 'ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਭਾਈਵਾਲੀ' ਤਹਿਤ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 70 ਫ਼ੀਸਦ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਬਾਈਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਦਾ 'ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਰਵੇਖਣ' ਵਾਲਾ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਚਰਚਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ : ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ 2013 ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ 'ਚ ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ: ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨ ਲੋਕਾਂ, ਖੇਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਛੋਟੇ ਵਪਾਰੀਆਂ, ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ, ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ, ਆਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਾਰੀਗਰਾਂ, ਉਦਯੋਗਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤੀ, ਖੁਰਾਕ, ਸਰੀਰਕ, ਵਾਤਾਵਰਣ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਵਪਾਰਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਆਦਿ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਗੇ? ਇਸ ਸਕੀਮ ਕਾਰਨ ਉਜੜੇ/ਬੇਘਰ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋਣ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਿੰਜ, ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਦੋਂ ਮੁੜ-ਵਸੋਬਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਚੁੱਪ ਬੜੀ ਡਰਾਉਣੀ ਹੈ?

ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ 2013 ਦੇ ਚੈਪਟਰ ਦੋ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਰਵੇਖਣ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 40 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਇੱਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਫ਼ 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ'

ਮਾਲਕ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ 'ਸਹਿਮਤੀ' ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਕੇਸ ਲੜਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਮੇਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਲੋਨੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਲੁੱਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਲੋਨੀਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਵਾਂਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲੋਨੀਆਂ 'ਚ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਮਕਾਨ ਪਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਪਛਤਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਿਸਟਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਿੱਲੋ ਦਾ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਠੋਕਾ, 10 ਫ਼ੀਸਦ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸਾਨ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ? ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ, ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਉਦਯੋਗ ਮਾਲਕਾਂ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ, ਛੋਟੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ, ਖੇਤੀ, ਖੁਰਾਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਾਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਖ਼ਦਸ਼ੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਅਦਾਲਤੀ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਫ਼ਸ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਪੱਲੇ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ 'ਤੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੌਕਾ ਹੈ।

ਵੈਟਨਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਭਰਪੂਰ ਉਤਪਾਦ ਬਣਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਪੂਰਨ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕਾਲਜ ਆਫ ਡੋਅਰੀ ਅਤੇ ਫੂਡ ਸਾਇੰਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨਾ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ 'ਦੁੱਧ ਦੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਭਰਪੂਰ ਉਤਪਾਦ'। ਇਸ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਸਵੈ-ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੂਹਾਂ, ਪੇਂਡੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਦਮੀ ਸੁਆਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਭਰਪੂਰ ਉਤਪਾਦ ਬਣਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਸਿਖਲਾਈ

ਤਹਿਤ ਪਨੀਰ, ਘਿਓ, ਦਹੀ, ਖੋਆ, ਸੁਗੰਧਿਤ ਦੁੱਧ, ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਮਠਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਤੀਭਾਗੀਆਂ ਨੇ ਪੈਕਿੰਗ, ਲੇਬਲਿੰਗ, ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ।

ਡਾ. ਸਰਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ, ਡੀਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕਿੱਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲਜ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਗੋਪਿਕਾ ਤਲਵਾੜ ਨੇ ਇਸ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਡਾ. ਐਸ ਕੇ ਮਿਸ਼ਰਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਨੀਤਿਕਾ ਗੋਇਲ ਨੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਯੋਜਕ ਵਜੋਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ। ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ 25 ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਸਿਖਲਾਈ ਰਾਹੀਂ ਡੋਅਰੀ ਪ੍ਰਾਸੈਸਿੰਗ ਨੂੰ ਮੁਨਾਫ਼ੇਵੰਦ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਪਨ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਭਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਉਦਮੀ ਬਣਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਆਸੀਲ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਾਲ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਵੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆ ਟੀਮ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜਿਆ।

ਬਾਕੀ ਸਫਾ 3 ਦੀ

ਜੈਵਿਕ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤੇ

ਰੱਖਣਾ ਲਾਭਕਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਲੋੜ ਪਏ, ਉੱਥੇ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਹੱਥੀ ਪੁਟਾਈ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੌਦ ਸੁਰੱਖਿਆ

ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਤਣੇ ਦੀ ਸੁੰਡੀ ਅਤੇ ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ ਵਰਗੇ ਕੀੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਟਰਾਈਕੋਗਰਾਮਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਪਨੀਰੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 30 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਟਰਾਈਕੋਗਰਾਮਾ ਜੈਪੋਨਿਕਮ ਅਤੇ ਟਰਾਈਕੋਗਰਾਮਾ ਕਿਲੋਨਿਸ ਦੇ ਟਰਾਈਕੋ-ਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਾਰਡ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਲਗਭਗ 5-6 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ। ਹਰੇਕ ਟਰਾਈਕੋ-ਕਾਰਡ ਨੂੰ 20 ਸਟ੍ਰਿਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟ ਕੇ, ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ 40 ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਨੱਥੀ ਕਰ ਦਿਓ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਿੱਮ ਆਧਾਰਿਤ ਬਨਵਟੀ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਵਰਤਣੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੱਤਾ ਲਪੇਟ ਸੁੰਡੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਨਿਸਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 20-30 ਮੀਟਰ ਲੰਬੀ ਨਾਰੀਅਲ ਜਾਂ ਮੂੰਜ ਦੀ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਘੁਮਾ ਦਿਓ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ।

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ : ਜੈਵਿਕ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਵਧੀਆ ਕੀਮਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੜੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੌਕੇ ਕੋਈ ਵੰਗ ਦੀ ਸੰਗਠਿਤ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਘਰੇਲੂ ਲੋੜ ਜਾਂ ਸਿੱਧੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਜੈਵਿਕ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨ।

ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਸਹਾਇਕ ਧੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਫਰ
ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ
 ਵਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ
100/-* ਰੁਪਏ
 ਸਿਰਫ

KHETI DUNIYAN
 TID - 62763351

ਚੰਦੇ ਭਰਨ ਲਈ QR ਕੋਡ ਸਕੈਨ ਕਰੋ।

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਵੱਲੋਂ

ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੀਲਰ/ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਟਰਾਂ ਲਈ

ਚੰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੂਟ

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਦੇ

ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ **300/-** ਰੁਪਏ

ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ **500/-** ਰੁਪਏ

ਇੱਕ/ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਸਰਵਿਸ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਕੇ. ਡੀ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗੁਰੂਸ਼ਾਲਾ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਕਿਟ, ਪਟਿਆਲਾ-147001

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ : ਮੋ. 90410-14575

Website : www.khetiduniyan.in

E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

30 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬਗੀਚੀ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹੈ ਪਰਿਵਾਰ

ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ 300 ਗਮਲਾ ਹੈ ਕੈਕਟਸ ਦਾ, 100 ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਸਮੀ ਫੁੱਲ ਬਿਖੇਰਦੇ ਨੇ ਮਹਿਕ

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਲਾ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਮੂਹ ਪਰਿਵਾਰ 30 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਘਰ ਬਣਾਈ ਬਗੀਚੀ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਲ ਨਿਭਾਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਜੀਠਾ ਰੋਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਥਿਤ ਨਗੀਨਾ ਐਵਨਿਊ ਵਿਖੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਗੀਚੀ ਲਗਭਗ 30 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 400 ਗਮਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 300 ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਕੈਕਟਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੈਕਟਸ ਦਾ ਬੂਟਾ ਕੀਡਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੈਕਟਸ ਦੇ ਬੂਟੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੈਕਟਸ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ

ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਬੋਹਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵੀ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕੈਕਟਸ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਕੈਕਟਸ ਲਿਆ ਕੇ ਪਾਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ 100 ਗਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਦਾਬਹਾਰ ਸਜਾਵਟੀ ਬੂਟੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੌਸਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵੀ ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿੱਚ ਅਥਾਹ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਬ, ਚੰਪਾ, ਚੰਮਿਲੀ, ਕਲੀਆਂ ਆਦਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਮਹਿਕ ਘੋਲਦੇ ਹਨ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬਗੀਚੀ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਟਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੋਤਰਾ ਤੇਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੋਤਰੀ ਇੰਦਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਕਟਸ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਸ਼ਕ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਲਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਬੂਟਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਰਦੀ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਣਾ

ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ ਬਗੀਚੀ
 ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਬਗੀਚੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਟਹਿਕਦੇ ਫੁੱਲ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਗੋਡੀ ਕਰਨੀ, ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ, ਮਿੱਟੀ ਛਾਣ ਕੇ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਨੀ ਅਤੇ ਗੰਡਿਆਂ ਵਾਲੀ ਖਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨਾ, ਬਗੀਚੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਅਤੇ ਤਰੋ-ਤਾਜ਼ਾ ਰੱਖਣਾ ਨਿਤਨੇਮੇ ਵਾਂਗ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।
ਸ਼ਾਇਦ ਦੇਵ ਦਰਦ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਯੋਗ : ਬਗੀਚੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਮਰਹੂਮ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇਵ ਦਰਦ ਦਾ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਹੈ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਰਹੂਮ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇਵ ਦਰਦ ਦੀ ਆਪਸੀ ਨੇੜਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੇਵ ਦਰਦ ਨੇ ਬਗੀਚੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੇਹੱਦ ਸਹਿਯੋਗ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੇਵ ਦਰਦ ਖੁਦ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਛੱਪੜ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਿੰਚਾਈ ਉਪਯੋਗਤਾ ਪਰਖਣ ਲਈ ਪੀ.ਏ.ਯੂ. ਕਿੱਟ

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਛੱਪੜਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਿੰਚਾਈ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਾਈਕ੍ਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੋਗ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੱਪੜਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਿੰਚਾਈ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਈਕ੍ਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਜਾਂਚ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਇੱਕ ਕਿੱਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :-

1. ਇਹ 200 ਮਿ. ਲੀ. ਦੀ ਕੱਚ ਦੀ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 100 ਮਿ. ਲੀ. ਛੱਪੜ ਜਾਂ ਸਰੋਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਕ ਭਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਢੱਕਣ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।
2. ਇਸ ਬੋਤਲ ਨੂੰ 72 ਘੰਟਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।

3. ਜੇ ਕਿੱਟ ਦਾ ਰੰਗ ਗੁਲਾਬੀ ਤੋਂ ਪੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਲੀਫੋਰਮ ਦੀ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
  4. ਜੇਕਰ ਕਿੱਟ ਦਾ ਰੰਗ ਨਾ ਬਦਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਹੋਣਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
  5. ਨਤੀਜਾ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਿਟੇਲ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੂੰਦਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਿੱਟ ਨੂੰ ਸੁਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਇਹ ਕਿੱਟ ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਾਈਕ੍ਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 100 ਰੁਪਏ ਹੈ। ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਾਈਕ੍ਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀਕਲ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੈਂਪਲ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕੱਚ ਦੀ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਨਕੋ-ਨਕ ਭਰ ਕੇ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੈਂਪਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕੀਮਤ 100 ਰੁਪਏ ਹੈ।
- ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਗੁਲੇਰੀਆ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਜੀ. ਐਸ. ਕੋਚਰ, ਮਾਈਕ੍ਰੋਬਾਇਓਲੋਜੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ (ਮੋ. 98770-46625)**

ਝੋਨਾ : ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਰੱਖੋ। ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਟਿੱਡਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 94 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪੈਕਸਾਲੋਨ 10 ਐਸ. ਸੀ. (ਟਰਾਈਫਲੂਮੀਜ਼ੋਪਾਇਰਮ) ਜਾਂ 60 ਗ੍ਰਾਮ ਉਲਾਲਾ 50 ਡਬਲਯੂ. ਜੀ. (ਫਲੋਨਿਕਾਮਿਡ) ਜਾਂ 80 ਗ੍ਰਾਮ ਓਸ਼ੀਨ / ਟੇਕਨ / ਡੋਮਿਨੋਟ 20 ਐਸ. ਜੀ. (ਡਾਇਨੋਟੋਫੂਰਾਨ) ਜਾਂ 120 ਗ੍ਰਾਮ ਚੈਸ 50 ਡਬਲਯੂ. ਜੀ. (ਪਾਈਮੈਟਰੋਜ਼ਿਨ) ਜਾਂ 400 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਆਰਕੈਸਟਰਾ 10

ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਇਸ ਹਫਤੇ ਦੇ ਖੇਤੀ ਰੁਝੇਵੇਂ

‘ਤੇ ਨਾ ਪਵੇ। ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਫਸਲ ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫਾਲਤੂ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਉ।

ਕਮਾਦ : ਕਮਾਦ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ

ਐਸ. ਸੀ. (ਕੈਲਪਾਇਰੀਮਿਕਸਾਨ) ਜਾਂ 300 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਇਮੇਜਿਨ/ਵਿਓਲਾ 10 ਐਸ. ਸੀ. ਜਾਂ 800 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਏਕਾਲਕਸ / ਕੁਇਨਗਾਰਡ / ਕੁਇਨਲਾਮਸ 25 ਈ. ਸੀ. (ਕੁਇਨਲਫਾਸ) ਜਾਂ 80 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਨਿੰਮ ਅਧਾਰਿਤ ਇਕੋਟਿਨ (ਅਜੈਡੀਰੈਕਟਿਨ 5%) ਜਾਂ 4 ਲੀਟਰ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਨਿੰਮ ਦੇ ਘੋਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕੋ।

ਬਾਸਮਤੀ : ਸੀ. ਐਸ. ਆਰ-30, ਪੂਸਾ ਬਾਸਮਤੀ-1509 ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲੁਆਈ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਕਰੋ। ਬਾਸਮਤੀ ਨੂੰ 9 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਅੱਧੀ ਕਿਸਤ ਪਨੀਰੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ, ਸੀ. ਐਸ. ਆਰ-30 ਨੂੰ ਪਾਉ ਅਤੇ 18 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਤ ਪੂਸਾ ਬਾਸਮਤੀ-1121, ਪੰਜਾਬ ਬਾਸਮਤੀ-7, ਪੰਜਾਬ ਬਾਸਮਤੀ-5, ਪੂਸਾ ਬਾਸਮਤੀ-1637 ਤੇ ਪੂਸਾ ਬਾਸਮਤੀ-1718 ਨੂੰ ਅਤੇ 27 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪੂਸਾ ਬਾਸਮਤੀ-1509 ਨੂੰ ਪਾਓ।

ਕਪਾਹ : ਫਸਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਈ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨਦੀਨ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗਰਮੋਕੋਨ 24 ਐਸ. ਐਲ. (ਪੈਰਾਕੁਏਟ)

ਦਾ 500 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਜਾਂ 900 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਸਵੀਪ ਪਾਵਰ 13.5 ਐਸ. ਐਲ. (ਗਲਫੋਸੀਨੇਟ ਅਮੋਨੀਅਮ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਨਦੀਨਾਂ ਉੱਪਰ ਸਿੱਧਾ ਛਿੜਕੋ। ਜਦੋਂ ਫਸਲ 6-8 ਹਫਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ 40-45 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਉੱਚੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਉਦੋਂ ਵਰਤੋਂ ਜਦੋਂ ਹਵਾ ਨਾ ਵਗਾਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ ਕਿ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ ਫਸਲ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ

ਵਿੱਚ ਮੌਸਮੀ ਘਾਹ, ਮੱਥੇ ਅਤੇ ਚੌੜੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 1200 ਗ੍ਰਾਮ ਟ੍ਰਿਸਕੋਲ/ਤ੍ਰਿਸੂਕ (2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 44% + ਮੈਟਰੀਬਿਊਜ਼ਿਨ 35% + ਪਾਈਰਿਥਿਨੋਲਡੂਰਾਨ ਈਥਾਈਲ 1.0%) ਡਬਲਯੂ. ਡੀ. ਜੀ. ਜਾਂ 1000 ਗ੍ਰਾਮ ਸਿੰਡੀਕਾ (2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 48% + ਮੈਟਰੀਬਿਊਜ਼ਿਨ 32% + ਕਲੋਰੀਮਿਯੂਰਾਨ ਈਥਾਈਲ 0.8%) ਡਬਲਯੂ. ਡੀ. ਜੀ. ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਨਦੀਨ 3-5 ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ‘ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਡੀਲੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਫਸਲ ਵਿੱਚ 800 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 80 ਡਬਲਯੂ. ਪੀ. ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਲਪੇਟਾ ਵੇਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੌੜੇ ਪੱਤੇ ਵਾਲੇ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ 3-5 ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ‘ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 800 ਗ੍ਰਾਮ 2,4-ਡੀ ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਲਟ 80 ਡਬਲਯੂ. ਪੀ. ਜਾਂ 400 ਮਿਲੀਲੀਟਰ 2,4-ਡੀ ਅਮਾਈਨ ਸਾਲਟ 58 ਐਸ. ਐਲ. ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੱਢ ਦਿਉ।

ਮੱਕੀ : ਮੱਕੀ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਲਕੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਐਟਰਾਜ਼ਿਨ 50 ਤਾਕਤ 500 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਅਤੇ ਭਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ 800 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ

ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ ਜਾਂ ਇਹੀ ਨਦੀਨ-ਨਾਸ਼ਕ 250 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫਸਲ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ‘ਤੇ 20 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਚੌੜੀ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ ਅਤੇ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ

ਰਹਿੰਦੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਦੀ 15-30 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਗੋਡੀ ਕਰ ਦਿਉ। ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 20 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ 105 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਲੌਡਿਸ 420 ਐਸ. ਸੀ. (ਟੋਬੇਟਰਾਇਨ) ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ 150 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਕਰੋ। ਡੀਲੇ/ਮੱਥੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 400 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 2,4-ਡੀ ਅਮਾਈਨ ਸਾਲਟ 58 ਐਸ. ਐਲ. ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 20-25 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ 150 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਮੱਕੀ ਨੂੰ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਤ (37 ਕਿਲੋ ਜਾਂ 25 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲੀਮਾ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨਾ/ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ) ਫਸਲ ਦੇ ਗੋਡੇ-ਗੋਡੇ ਹੋਣ ਤੱਕ ਪਾਉ। ਬਾਰਿਸ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਦਿਉ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਫਸਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਤਣਾ ਗਲਣ ਦੇ ਰੋਗ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੂੰਗਫਲੀ : 13 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ, 50 ਕਿਲੋ ਸਿੰਗਲ ਸੁਪਰਫਾਸਫੇਟ ਖਾਦ ਅਤੇ 17 ਕਿਲੋ ਮਿਊਰੇਟ ਆਫ ਪੋਟਾਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ। ਜੇਕਰ ਮੂੰਗਫਲੀ ਕਣਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੀਜੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਫਾਸਫੋਰਸ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੁਪਰ ਫਾਸਫੇਟ ਨਾ ਪਾਓ। ਜਿੰਕ ਦੀ ਘਾਟ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ 25 ਕਿਲੋ ਜਿੰਕ ਸਲਫੇਟ (21%) ਜਾਂ 16 ਕਿਲੋ ਜਿੰਕ ਸਲਫੇਟ (33%) ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪਾਉ। ਜਿੰਕ ਸਲਫੇਟ ਦੀ ਏਨੀ ਮਿਕਦਾਰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

ਦਾਲਾਂ : ਮੂੰਗੀ (ਐਮ. ਐਲ.-1808, ਐਮ. ਐਲ.-2056 ਅਤੇ ਐਮ.

ਐਲ.-818 ਕਿਸਮ) ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਵਿੱਚ ਕਰੋ। ਪਿਛੇਤੀ ਬਿਜਾਈ ਕਾਰਨ ਫਸਲ ਦਾ ਝਾੜ ਘਟਦਾ ਹੈ। ਮਾਂਹ/ਮੂੰਗੀ ਜਾਂ ਅਰਹਰ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਗੋਡੀਆਂ ਕਰੋ। ਮੂੰਗੀ ਨੂੰ 11 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 100 ਕਿਲੋ ਸਿੰਗਲ ਸੁਪਰਫਾਸਫੇਟ ਅਤੇ ਮਾਂਹ ਨੂੰ 11 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 60 ਕਿਲੋ ਸਿੰਗਲ ਸੁਪਰਫਾਸਫੇਟ ਬਿਜਾਈ ਵੇਲੇ ਹੀ ਪਾਉ। ਚੰਗੇ ਝਾੜ ਲਈ ਬੀਜ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਰਾਈਜ਼ੋਬੀਅਮ ਦੇ ਟੀਕੇ ਨਾਲ ਸੋਧ ਲਉ।

ਹਰੇ ਚਾਰੇ : ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਿਜਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਗੈਰ-ਫਲੀਦਾਰ ਅਤੇ ਫਲੀਦਾਰ

ਚਾਰੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੱਕੀ+ਰਵਾਂਹ ਰਲਾ ਕੇ ਬੀਜੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਚਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਚਾਰੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਕੁਝ ਵਕਫੇ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਣੀ ਦਿਉ।

ਸਬਜ਼ੀਆਂ : ਇਹ ਸਮਾਂ ਵੇਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਲਵਾ ਕੱਦੂ, ਘੀਆ ਕੱਦੂ, ਕਰੇਲਾ, ਕਾਲੀ ਤੋਰੀ, ਪੇਠਾ, ਟੀਂਡਾ ਅਤੇ ਵੰਗੇ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਬਰਸਾਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਕੁੰ ਰੋਗ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਿੰਡੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਸੁਹਾਵਨੀ, ਪੰਜਾਬ ਲਾਲਿਮਾ ਅਤੇ ਲੋਬੀਆ ਦੀ ਕਾਉਪੀਅ-263 ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੰਚਾਈ 4-5 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਕਫੇ ‘ਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਠਮਾਟਰ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਅਗੇਤੋਂ ਬੁਲਸ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੰਡਿਫਿਲ ਐਮ-45 ਅਤੇ 600 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਭਿੰਡੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਸੁਹਾਵਨੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਲਾਲਿਮਾ ਕਿਸਮਾਂ ਬੀਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਸਮਾਂ ਪੀਲੇ ਵਿਸ਼ਾਕੁੰ ਰੋਗ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। 15-20 ਟਨ ਗਲੀ-ਸੜੀ ਰੂੜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 40 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਾਉ। ਬੈਂਗਣ ਵਿੱਚ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿੱਚ ਮੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੁੰਡੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 80 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਕੋਰਫਲਨ 18.5 ਐਸ. ਸੀ. (ਕਲੋਰੋਐਟਰਾਨੀਲੀਪਰੋਲ) ਜਾਂ 80 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰੋਕਲੇਮ 5 ਐਸ. ਜੀ. (ਐਮਾਮੈਕਟਿਨ ਬੈਂਜੋਏਟ) ਜਾਂ 100 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਸੁਮੀਸੀਡੀਨ 20 ਈ. ਸੀ. (ਫੈਨਵਲਰੇਟ) ਜਾਂ 200 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਰਿਪਕਾਰਡ 10 ਈ. ਸੀ. (ਸਾਈਪਰਮੈਥਰਿਨ) ਜਾਂ 160 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਡੈਸਿਸ 2.8 ਈ. ਸੀ. (ਡੈਲਟਾਮੈਥਰਿਨ) 100-125 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਛਿੜਕੋ। ਪ੍ਰੋਕਲੇਮ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 3 ਦਿਨ ਅਤੇ ਕੋਰਫਲਨ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 7 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਫਲ ਨਾ ਤੌੜੋ। ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕੇ ਫਲ ਤੌੜ ਲਵੋ ਅਤੇ ਕਾਣੇ ਫਲ ਤੌੜ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੇ ਦਬਾ ਦਿਉ। ਬਰਸਾਤਾਂ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਮੌਸਮ ਮਿਰਚਾਂ ਅਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੇ ਸੋਕੇ ਅਤੇ ਗਾਲ੍ਹੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ‘ਤੇ 250 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਫੋਲੀਕਰ ਜਾਂ 750 ਗ੍ਰਾਮ ਇੰਡਿਫਿਲ ਐਮ-45 ਜਾਂ ਬਲਾਈਟੋਕਸ ਨੂੰ 250 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ 10 ਦਿਨਾਂ

ਦੇ ਵਕਫੇ ‘ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਬਾਗਬਾਨੀ : ਫਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਅਮਰੂਦ, ਅੰਬ, ਲੀਚੀ, ਬਿੱਲ, ਆਮਲਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਲਵਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਫਲ ਦਾ ਅਕਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਫਰੂਟ ਫਲਾਈ ਟਰੈਪ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਘਰੇਲੂ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾਨ-ਵੂਵਨ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਢਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਫਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫਾਈਟੋਥੋਰਾ ਨਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਰਿਡੋਮਿਲ ਗੋਲਡ ਜਾਂ ਕਰਜੈਟਾਐਮ 8 ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ

ਇਸ ਸਮੇਂ 25 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ 10 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੌਦਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੰਦਿ ਦਿਉ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ 50 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਸੋਡੀਅਮ ਹਾਈਪੋਕਲੋਰਾਈਟ (5%) 10 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੌਦਾ ਪਾਉ। ਇਸ ਘੋਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤਣਿਆਂ ਉੱਪਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਸੋਡੀਅਮ ਹਾਈਪੋਕਲੋਰਾਈਟ ਦੀ ਸਪਰੇਅ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ 100 ਗ੍ਰਾਮ ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ ਐਸਪੈਰੋਲਮ ਦੀ ਪਾਉਡਰ ਬਾਇਓਫਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨ ਨੂੰ 2.5 ਕਿਲੋ ਰੂੜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਮੁੱਢ ਅਤੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰ ਦਿਉ।

ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ : ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਛੂਤ ਅਤੇ ਪਰਜੀਵੀ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਕਾਰਨ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੱਛਰ, ਮੱਖੀਆਂ, ਚਿੱਚੜਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੱਛਰ, ਮੱਖੀਆਂ, ਚਿੱਚੜਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੱਛਰ, ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਕਾਰਨ ਲੰਗੜਾ ਬੁਖਾਰ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਫੈਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਪੁਖਤਾ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਸਾਲਮੋਨੇਲਾ, ਈ-ਕੋਲਾਈ, ਕਲੋਸਟ੍ਰੀਡੀਅਮ ਅਤੇ ਲੈਪਟੋਸਪਾਇਰਾ ਵਰਗੇ ਖਤਰਨਾਕ ਕੀਟਾਣੂਆਂ ਨਾਲ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਸ਼ਿਤ ਪਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪੇਟ ਦੇ ਪਰਜੀਵੀ ਵੀ ਫੈਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪੀਲੀਆ ਅਤੇ ਮੋਕ ਵਰਗੇ ਲੱਛਣ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਕਿਰਮ ਰਹਿਤ ਕਰੋ।

ਮੋਟਿਵ

ਇੰਡੋਫਿਲ ਤੋਂ ਆਇਆ ਨਵਾਂ ਦੋਸਤ...

ਸੁਰੱਖਿਆ
ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ

ਵਿਆਪਕ
ਨਿਯੰਤਰਣ

ਪੋਸ਼ਕਤਾ ਵਿੱਚ
ਸਮਰਥਨ

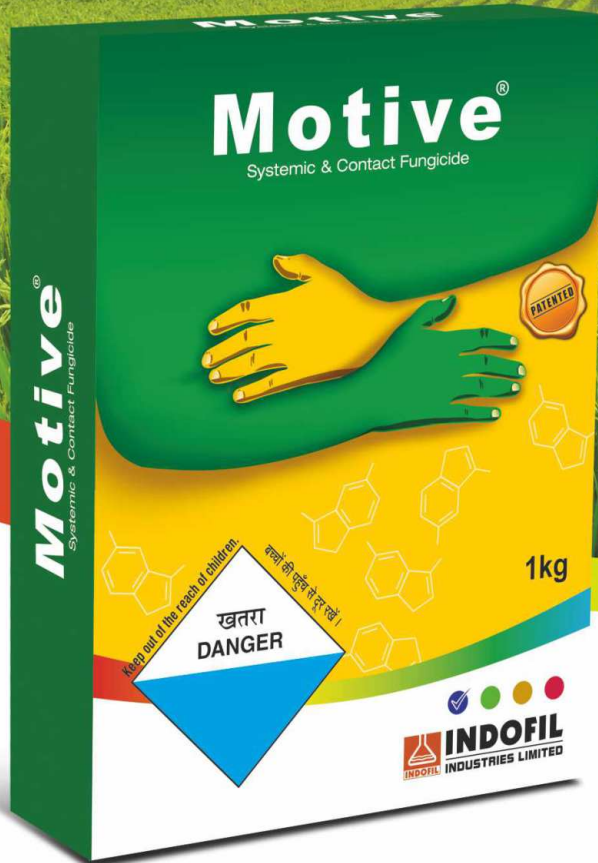
ਸਹਿਕ੍ਰਿਆਤਮਕ
ਅਸਰ

ਪ੍ਰਤਿ ਰੋਧਕਤਾ
ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਬਿਹਤਰ
ਫਾਰਮੂਲੇਸ਼ਨ

ਮਾਤਰਾ : 400 ਗ੍ਰਾਮ/ਏਕੜ

ਨੋਟ: ਇੰਡੋਫਿਲ ਲੋਗੋ ਟ੍ਰਾਂਜਿਸ਼ਨ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਹੈ। (ਪੈਕ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ)